

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Eusebiu Tu Pamphilu Ekklēsiastikē Istoria

Eusebius <Caesariensis>

Mogvntiae, 1672

Henrici Valesii Annotationes In Librum Sextum Historiae Ecclesiasticae
Eusebii Pamphili.

urn:nbn:de:hbz:466:1-14478

HENRICI VALESII
ANNOTATIONES
IN LIBRUM SEXTUM
HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ
EUSEBII PAMPHILI.

In Caput 1.

Pag. 201. **R**ufinus divine legis studia, Christophorus sacrarum literarum studium interpretatur. Musculus vero devinam doctrinam vertit. Nicophorus in libro 5. hac ex Eusebio describens, legiōν λόγον posuit. Observavi autem Eusebium, quoties de Evangelio seu de religione Christiana loquitur, θεον λόγον in singulari solitu[m] eff dicere. De Scripturis vero sanctis cum loquitur, θεον λόγον appellare. Sic in cap. 3. huius libri τινες εἰς τὸν θεον λόγον πλήν. & cap. 5. in fine,
ερεπτες αερισθον. Post vocem φίλοντες πορεndum est punctum. Deinde scribendum à capite αερισθον καὶ τὰς αὐτῶν, αἰσθητῶν, απορρήτων, &c. ut scribatur in codice Mazarino. Nec aliter legisse videtur Christophorus. Cujus lectionem ac distinctionem nos hic libertaniino fecuti sumus. Porro & illud monendum est, Origenis nomen in codice Mediceo, Maz. & Fuk. semper cum aspiratione scribi, quomodo in Theodori Metochita Commentariis scriptum olim legere memini. Nec displicet hæc Scriptura. Nam αερισθον dicitur quasi οὐει γνωστός. Id est, mature genitus: cui contrarium est αερι.

In Caput II.

Pag 202. ἐμποδῶν αὐτῷ τῆς προσθυμίας. In libro Moræiad marginem emendatum inveni, αὐτῷ τῇ προσθυμίᾳ ἐγένετο. Quod etiam Gruterus in libro suo adnotaverat. Sed cum scripti codices nihil mutest, vulgatam lectionem retinendam esse arbitror. τῆς προσθυμίας igitur refertur ad adverbium ἐμποδῶν, quod genitivo conjungitur, & sic Græciloquissent.

περὶ μαρτυρίου ὅπεραλι. Codex Med. Maz. Fuk. C. & Savil. vocem addunt hoc modo: περὶ μαρτυρίου σωτάζεις ὅπεραλι, quod non displiceret.

τῶν ἰγνωτῶν πανδείᾳ. Graci ἰγνωτῶν μαθητῶν nomine liberales intelligent disciplinas, quibus pueri instituebantur; Mathematicam scilicet, Grammaticam & Rhetoricam, Philosophia verò eo nomine non continetur; quod innumeris Scriptorum testimonii probari potest. Sic Diogenes Laertius in Zenone & in Chrysippo, & in Democrito: Maximus Tyrius sermone 21. Clemens Alexandrinus in lib. 2. Stromatei, & Eusebius ipse in cap. 18. infra. Hinc est quod Ariston Ceus nobilis Philosophus, eos qui Philosophiam contemnentes omne studium suum in illis ἰγνωτοῖς disciplinis collocaebant, similes esse dicebat procul Penelopes, qui à dominare repulsi ad ancillas se convertebant, ut re-

A fert Stobæus in sermone 32. Et ita quidem Philo-
sophi ab illo disciplinarum orbe Philosophiam fo-
movebant. Rhetores verò etiam Rhetoricam exil-
lo numero eximebant. Ita Dionysius Halicam-
ensis in Epistola ad Tuberonem de Thucydido-
tibus: καὶ γαρ ἐξ οὐρανοῦ αἱ θρύποις οὐδὲ τηλεστίαις οὐ-
χετάχεισαν, αλλὰ αὐτὸς μέγας ἡ ἵκινδιας μαθητα-
ς ἦν προσειλητεύεις φιλοσοφιαν λανθάνοντας. Theoso-
phista in ipso exercitationum suarum exordio, pol-
quam retulit veterum eloquentia magistrorum hinc
fuisse sententiam, non nisi post Philosophia
studia condiscendam esse Rheticiana. Nunc mō
inquit, tantum abest, ut id præsentem plerique, οὐ-
δέ τοι εἰ καὶ λιόντα καλουμένων μαθητῶν επιμε-
ταλλεύσετε αἴσθουσιν τὸ δίδυμον. Suntem
qui εἰ καὶ λιόντα nomine & Rheticam & Philo-
sophiam ipsam comprehendant, ut Vitruvius in cap.
B. lib. 1. & Tzetzes in Chiliadibus. Sed eos suffi-
cito. Nam nomen ipsum εἰ καὶ λιόντα, vulgare aliqui &
protritum significat. Hinc est quod apud Demo-
sthenem εἰ καὶ λευτοὶ λαοὶ dicuntur solennes &
ordinariae functiones, quae distinguuntur à Tieri-
chiis. Ha namque gravissimae erant & onerosissimæ.
Recte igitur Ammonius de differentiis vocabulo-
rum, παῖς δέ, inquit, ὁ μέγας ἡ εἰ καὶ λιόντα μαθητας
θεωρεῖς. Vide Scholia etenim Aristophanis
in equitibus pag. 297.

In Case III

In Capit. III.
C. **χολάζονται.** Ab his verbis inchoavi caput eiusdem
tium, secutus distinctionem Rufini. At Christo-
phorus non. & caput hoc male distinxit & verba quo
in titulo leguntur, perperam est interpretatus. Co-
dex Fuk. caput hoc 3, orditur ab his verbis que le-
guntur paulo supra: τὸν γέ μην τὸ παρόν τοιούτοις
&c. Sed nobiscum facit codex Regius, quiz, caput
inchoat ab his verbis: ἐπειδὴν δὲ των εἰσιστον
&c. paulo infra.
μη τοιούτοις. Hujus verbi vim ac proprietatem
non intellexerunt Interpretes. **βασιού** Christiani scilicet

¹ *et p̄t̄oūat̄.* Hujus verbi vim ac proprietatem non intellexerunt Interpretes. *acū Christian Sc̄ptores dixerunt pro eo quod est sacerulare vitam agere.* Sic Epiphanius in hæresi Doctisborum, & in hæresi 59. ut notavit vir doctissimus D. Petavius in cap. 5. *Miscellanearum exercitationum,* quas ad calcem Juliani edidit. Quippe sicut, leculum est, ut præter locos ibidem à Petavio citatos docet

debet Chrysostomus in Homilia 9. de eleemosyna A talis B. martyris Rhaidis, quae igne consumpta est. Scriptum & decem virginibus, παρθενοῖς θυσιάμιν τῷ βίῳ. Sozomenus in lib. 7. cap. penult. Κύριος οὐ ἔτινες φίλοι γένους απαγγειλόντες, & in lib. 8. cap. 23. Hinc est quod Chrysostomus in Epistola Pauli ad Romanos Homilia 23 non longe ab initio βιωτικούς vocat homines seculares, quos vulgo laicos dicimus, eosque à presbyteris distinguunt & monachis. δεκαῦδες ἐταῦτα σταύτηται τετράς, καὶ μοναχοῖς, εἰχει τοῖς βιωτικοῖς μόνον. Porro eo quem dixi sensu accipendum hic esse verbum βιωτικούς, docent sequentia. Ex duobus enim Origenis discipulis, alterum in secundum honestissime vixisse dicit: alterum vero, Heracliam nomine, clericum fuisse. Id enim sonant hæc verba: πλήσιον καὶ φιλοσόφῳ βίᾳ καὶ σοκοῖς, ἀπόδειγμα τοῦ χώρου.

^B εὐρεσθενεῖς πονταρίους. Supple τέκατης. At Rufinus & Christoporuson hæc verba referunt ad vocem σπατιώτας, male ut opinor. Neque enim græcæ lingua proprietas hunc sensum admittit. Nicéphorus vero pessime hunc locum accepit, quasi discipuli Origenis, vim efferaτæ plebis veriti, militare præsidium ad sui tutelam adseverint. In codice Maz. & Med. post verbum πονταρίους apposita est subdistinctio, optime.

²⁰⁵ ἡγίων αρχαίων αὐτογένων ματα. Rufinus Bibliothecam Gentilium Scriptorum interpretatur, melius quam Christoporuson, qui hunc locum Eusebii de solis veterum Oratorum libris accepit. Quasi vero λόγοι de solis orationibus dicantur, non etiam de grammatica & philosophia: aut quasi Origenes Oratorum libros duntaxat, non autem grammaticorum distracterit. Musculus quosdam excerptorum libros ab ipso Origene compositos, videtur intellexisse.

²¹⁰⁶ τὸν Σωφράκον. Recte Rufinus & Christoporuson stomachum vetterunt. Nam subversio stomachi proprie dicitur à Diocoride & Galeno.

τὸν δὲ διάδεινον, Codex Medicatus habet τὴν αὐθεκτίαν. Nam δὲ ex sequentelinea huc irreppisse videretur. Regius tamen & Maz. codex nihil mutant. In Fuk. scriptum est τὴν αὐτὴν διάδεινον.

In Caput IV.

ηπαῖς. Dudum conjecteram scribendum esse ηπαῖς uno verbo, quam conjectatum tandem mihi confirmavit codex Regius & Fuk. in quibus ita distincte scriptum inveni. Adstipulatur etiam Rufinus, qui hunc locum sic interpretatur: Sed & mulieres plurimi, in quibus Hera quedam Catechumena, vulgo excusum est, erat quedam Catechumena. Seden codice Bibliotheca Regie & in vetustissimo codice Parisiensis Ecclesiæ ita legitur, ut posui. ηπαῖς nomen est proprium, αὐτὸν ηπαῖς: ex quo sit etiam ηπαῖς: quo nomine fuit quidam Philosophus Aegyptius; & quo Suidas ex Damasco in vita Isiodori. Hujus Heraidis memoriam Græci celebrant die 4. mensis Mattii, ut legitur in eorum Menologio quod editit Canisius; seu potius die 5. ut habet; Menœcum Venetiis editum. τὸν αὐτὸν ηπαῖς τὸν αὐτὸν μορφῶν, lego ηπαῖδος. Nefcio an eadem sit Ira virgo Alexandrina, quæ cum aliis apud Antinoum civitate martyrum passa esse dicitur die 22. Septembris in Romano Martyrologio. In Menologio Cardinalis Sirici die 5. Septembris leguntur hæc verba: Na-

bendum Heraidis. Hæc enim ipsa est, cuius hic meminit Eusebius: Tres igitur distinguendæ sunt Heraides. Prima est, cuius mentio in Menæo die 5. Martii: Secunda Herais catechumena, cuius mentio in Menologio die 5. Septembris. Tertia Herais virgo Aegyptia oriunda ex loco qui dicitur Tamma, patre Petro presbytero, quæ anno ætatis 12. palmam martyrii consecuta est, ut legitur in Menæo ad diem 23. Septemb. ubi ηπαῖς appellatur: In Martyrologio Romano Ira dicitur.

In Caput V.

ηπαῖδος. Hic Aquila Praefectus erat Aegypti, ut re^{Pag. 207.} tulit Eusebius supra in cap. 3. Quo tempore Origenes annum ætatis agebat octavum decimum.

ηπαῖδος ιαντίλοντος ζευκτίλοντος. Ita codex Regius. Sed reliqui tres Maz. Med. & Fuk. scriptum habent εἰς ειντίλοντος.

τὸν εἰς σπατεῖας ηπαῖδοντος. Rufinus vertit: οὐκ εἰς τοὺς θεοὺς οὐκ εἰς τοὺς θεοὺς οὐκ εἰς τοὺς θεούς. His verbis indicat Eusebius, Potamianā in lebetem picis ferventis sensim demissam fuisse. Porro in quatuor codicibus Maz. Med. Fuk. & Savil. legitur ηπαῖδος ηπαῖδος, &c.

ηπαῖδος ηπαῖδοντος. In codice Maz. Fuk. Sav. & Medicæo ita legitur ηπαῖδος τὸν λόγον προτεκτηλητίου:

Quæ tamen verba non admodum necessaria mihi videntur. Porrò Rufinus hunc locum pessime accepit. ubi & Potamianā Origenis discipulam facit. In quo tamen Rufino refragari equidem non ausim. Et si enim id diserte non dixit Eusebius, ex ejus tamen narratione id colligi videtur. Nam cum martyres qui ex Origenis schola existiterunt, hic recensens; Basilidem & Potamianā illis accenseat, hi quoque ex Origenis discipulis fuerint necesse est. Quod cum de Basilide dici non possit, de Potamianā certe fit admodum probabile. Ceterum Potamianā nomen deductum est à masculino ποταπίος, cōdem modo quo Tryphena & similia.

In Caput VI.

ηπαῖται. Hæc parum cohærent cum superioribus. Neque enim Clemens tunc Magistri officio in Alexandrinæ Ecclesiæ schola fungebatur, sed Origenes Clementis discipulus. Adde quod de Clemente ejusque libris jam in libro superiore commitemoravit Eusebius. Quin & Cajus in parva labyrintho, Clementem refert inter Scriptores Ecclesiasticos qui ante Victoris Papa tempora floruerunt. Verba Cajus si quis forte desiderat, habentur supra in fine libri quinti. Recte ergo Rufinus & hoc & sequens caput supra positum in cap. 3. ubi de Demetrio Episcopo agitur, qui catechizandi, id est, docendi in Ecclesia magisterium Origeni tribuit. Ex his porro conicio: Eusebium huic operi ultimam manum non admoveisse.

ηπαῖται ηπαῖδος. In codice Medicæo ita legitur hic locus τὸν ηπαῖταν ηπαῖδον ηπαῖδην. quonodo etiam in codice Maz. Fuk. & Sav. scriptum reperi.

In Caput VII.

ηπαῖται ηπαῖδος ηπαῖδην. Ita codex Regius. sed reliqui tres Maz. Med. ac Fuk. scribunt ηπαῖται ηπαῖδος ηπαῖδην, sine conjunctione.

οὐτι γέ τε κατὰ παλαιὸν λόγον. Ita quidem codex Regius. Apud Nicephorum pro ὅτι γέ legitur *τίπει τοι γέ*, quod idem videtur. In codice Medicæo legitur *ὅτι γέ*, &c. minus recte ut opinor. Nam Eusebius causam aperit, cur Demetrius qui ante Origenem tanto-per dilexerat, subito mutatus, eum ubique literis suis laceraverit; eo quod scilicet Cœsariensis & Hierolymitanus Episcopi eum ad presbyterii gradum promovissent. In quo non mediocris injury Demetrio illata esse videbatur, tum ab Episcopis illis, tum ab Origene. Ab Origene quidem, quod ab externis Episcopis manu sibi imponi passus fuisse, nec ab Episcopo civitatis sue honorem illum presbyterii expectasset: ab Episcopis vero, quod Alexandrina schola magistrum hoc facto ad Ecclesiam suam transtulissent. Porro hic non contempnenda oritur difficultas; cur duo simul Episcopi Origenem presbyterum ordinaverint. Mihi videtur id ejus honori datum fuisse, ut duo simul Episcopi ei manu imponerent. Quo facto, in duabus Ecclesiis secendi & cum aliis bresbyteris communicandi jus habebat. Vide infra caput 23. & 27. Ex quibus conjectura nostra prorsus confirmatur. Fuit quidem consuetudo, ut cum quis ad presbyterium vel diaconatum promoveretur, aliquot Episcopi intercesserent, quo illustrior ac celebrior esset promotio, ut docet Innocentius in Epistola ad Marcianum Episcopum. Photius certe in Biblioth. cap. 118. ait Theoctistum ipsum ordinationem celebrasse, Alexandrum vero cam comprobasse.

ἀρχατος. Hujus vocis multiplex est significatio. Et Rufinus quidem eam ita exposuit: *Vetus abscissis omnibus impedimentis liber prorsus & cum omni fiducia rem gererat;* Musculus vero vertit sine discrimine: quem fecutus Christophorus ita interpretatur: *nulla habita personarum ratione.* Mihi Rufini versio magis arridet. Nam antequam Origenes seipsum evirasset, maxima cautela opus habebat, ut cum virginibus ac sceminiis qua institutionis causa ipsum adibant, conversaretur, ne obseceni rumoris occasio nem ullam praeberebat. Postea vero amputata sibi virilitate, libertus deinceps munus suum exsequebatur, nec tanta cautione indigebat.

Ἐν θεοτικῷ οὐρανῷ. In vetustissimo Rufini codice qui olim fuit Ecclesia Parisiensis, ab iis verbis caput ix. inchoatur, sicut & Christophorus distinxit.

Pag. 210. *τῆς θεοτικῆς οὐρανοῦ.* Ante haec verba in codice Maz. Med. & Fuk. legitur *κατα τὴν διογή μὲν καὶ προ-* *γέ.* Sed haec verba prius superflua sunt, cum initio hujus periodi id dixerit Eusebius. De hoc Alexander Eusebius in Chronico ad ann. 12. Severi qui erat secundus annus persecutionis, haec habet: *εἰ-* *λεξάνδρος στολὴν καὶ στολὴν Δομινικοῦ μηνὸς insignis ha-* *betur.*

In Caput IX.

εἰς θεοτικῶν ποιῶντας. Scribendum videtur ποιῶντας, quomodo etiam legit Rufinus. Sic enim vertit, *aque natura in oīs pinguedinem versa.* Sed & in Moræ libro ita ad marginem emendatum inveni. Codex quoque Fuk. ita diserte scriptum habet.

ἐπιμάνσιον Rectorum in codice Medicæo ac Maz. & apud Nicephorum in libro 5. cap. 9. legitur *ἐπιμά-* *νσιον*, quam lectiōne fecutus est Musculus. At Christophorus vulgatam scripturam sequi maluit pessime.

ἴωτοῖς σωματικοῖς. In codice Med. & Maz. legitur *σωματικοῖς*, quibus consentit codex Fuk. & Sav. *τὸ μέν σωματικός.* Rufinus vertit *regio morbo*. Languus autem interpretatur *morbo fontico*. Christophorus falso ac *seco morbo*, quod ad Rufinum interpretationem proprius accedit. Nam Rufinus per morbum regium, lepram intelligit, ut ex leprobus apparuit. Sic in libro 10. cap. 25. de Eusebio loquens: *Vir corpore & anima leprosus, & internu exteriisque morbo Regio corruptus.* Cetero Gregorius Nyssenus in libro 1. contra Eunomium pag. 307. leprosum illum fuisse testatur his verbis: *εἰσιν μὲν εἰς τὰς εἰκασίας χωρέαν τὸ Θεόν, εἰδέντες ἐκ τουτοῦ τὸν καὶ τὸν ιατρὸν διεγέρειν περιειλλαν, εἰδέντες τὸν ιατρὸν πρὸς τὸν ταύτης αποστολοῦ λόγον.* Quem locum non intellexit Interpres: cuius verso B ita emendanda est: *Qui non vocatus in ade ali- nus irrepit, & morbi sui fæditatē domus proprie- creto non regit, nec animo reputat, quantopere san- jusmodi viros aversenur.* Idem Rufinus in libro 2. adversus Hieronymum: *Nam quis est, inquit, quā cū morbo regio labore, & de ipso capite & vena & vita periclitetur, magnopere clamet, quod nubes παρανύχιον pedis, aut per facilis unguia sua efficiat?* Ita etiam Hieronymus in vita Hilarius: *Adriano loquens ejus discipulo, post aliquam temporis compurpure marbo Regio. & in lib. 1. adhuc Rufinus sub finem.*

ἄλλοι εἰς αὐτοῦ. In codice Med. & Maz. ita leguntur: *ἵην- locus: ἄλλοι τούς δίκες μέντος φθαλαῖς, οὐτοις παραγόντοις οὐπερα.* Quam scripturam confirmat N. cephorus. Itaque eam merito alteri præfendim putto, præsertim cum Fuk. & Sav. codicum consensus accedit.

καὶ τὸν ιατρὸν περιειλλαντες. Hujus loci sensum non intellexerunt Interpres. Ait igitur Eusebius, perjuros illos non adversus Narcissum, sed aduersi fæticipos pejerant. In quo alludere videtur ad illud, quod legitur in Psalmo: *Ετιμάτημα τημα- σιῇ.* Fraus enim plerumque recidere solet in capitulo eius, qui eam adversus alterum concinnavit.

Σγενίστος. Nicephorus scintillam elucemans filiisse dicit. Musculus vero & Christophorus eam in domum perjuri illapsam esse interpretari sunt, quasi calitus decidisset. Quod Eusebius rehatur his verbis, *ἴφεις κατέμετρον κίνητο.* Dicitur enim *κατέμετρον*.

In Caput XI.

μιαν τε φωνὴν. Christophorus & Musculus hinc legerunt μιαν τε φωνὴν σαφεστάτην, &c. quam scripturam confirmat etiam Nicephorus. Sed nihil omnino mutandum videtur. Nam præter revelationem, ait Eusebius vocem insuper quandam sustinat esse. Ac meo quidem iudicio optime Rufinus narrationem Eusebii, qua minus plana est, correxit. Ait enim revelationem quidem illam de Alessandro, Narciso & aliis viris sanctis à Deo immis- fuisse: vocem autem ab omni populo audirem fuisse. Quod certè longè est probabilius. Rufinus ergo tantum absit, ut in eo reprehendam, quod Eusebii sententiam mutavit; quin potius laudandum existimo. Est enim boni Interpretis officium ea que-

ab auctoribus perperam dicta sunt leniter emenda-
re, dummodo id circa periculum sententia & cum
judicio fiat.

κατὰ νοῦν τὸν ὄπεραν γράψεις. Hieronymus in Catalogo & Nicephorus ipsum quoque Narcissum huic rei consensilie scribunt: quod procul dubio verum est. Invito enim Episcopo adiutor dari non potest. Porro in hac Alexandri electione, duo contra Ecclesiasticae regulam admissi sunt. Primum, quod ab uno Episcopatu Alexander ad alium translatus est. Alterum, quod superstiti Epiloco adiutor & coepiscopus est adiutus. Atque hoc primi exemplum occurrit coajutorum Episcoporum. Quod licet postea vetitum fuerit in Concilio Sardicent, nifallor, nihilominus identidem in Ecclesia usurpatum est. Porro Christophorus hunc locum aliter interpusit, & post vocem *σφράγις*, virginalem appoluit, contra scriptorum codicum auctoritatatem.

διὰ τὸν γέρων τὸν αὐτὸν ἐπίστολην. In tribus codicibus Maz. Med. & Fuk. deest vox *αὐτὸν*: quam proflus superfluam existimo.

οὐαὶ ἐπαύλεως μοι σῆμα τὸν λυχνῶν. Pessime hunc locum vetterunt Rufinus & Christophorus. Reade autem Hieronymus, licet non ad verbum, interpretatur hoc modo: *Saluat vos Narcissus, qui ante me hic tenuit Episcopalem locum, & nunc mecum eundem orationibus regat.* Hoc enim sibi vult Alexander, Narcissum in orationibus duntaxat, non in reliquo Episcopali munere, sibi collegam fuisse. Quocirca addit, eundem Narcissum annos centum ac sedecim natum esse. Ex quibus appetat, Alexandrum non tam adiutorem quam Episcopum in locum Narcissi, utpote jam decrepiti, factum fuisse: Narcissum vero nudum nomen Episcopi atque honorem retinuisse.

διὰ τὸν γέρων τὸν σφράγια. In codice Med. ac Maz. & Fuk. & apud Nicephorum scribitur *ἔμοις εἰ μοι σφράγια*, rectius procul dubio, ut ex Rufini & Hieronymi interpretatione convincitur.

Ἄλλοι οὐαὶ. In codice Med. Maz. & Fuk. inscriptio hujus Epistolæ aliter legitur, hoc modo: *Ἄλλοι οὐαὶ Καρακαλλαὶ θεοῖς Ιησοῦ Χριστῷ*, quibus conlentur Rufini interpretatio.

Κατὰ τὴν κατὸν τὴν εἰρητὴν. Hanc epistolam scriptis Alexander ferente adhuc persecutione, cum esset in vinculis, nec dum ad Episcopatum Hierosolymorum adscitus, ut ex his verbis appareat. Hinc est, quod in inscriptione Epistolæ appellat se vincitum Iesu Christi. Ex quo conficitur, male in Chronico Eusebii Asclepiadiis ordinationem conferri in annum primum Antonini Caracalla. Nam Asclepiadiis ordinatio congit eodem tempore, quo Alexander ob Christiani nominis confessionem in carcere conjectus est. Id autem accidisse principatu Severi ipse Eusebius testatur in Chronico.

κατὰ τὴν τὴν πίστιν τὴν εἰρητὴν. Rectius Nicephorus: *κατὰ τὴν πίστιν, τὸν εἰπεκτὸν τὸν γεγενευόντος.* Quod sive ex libro, sive ex conjectura Nicephorus ediderit, omnino probum videtur.

διὰ Κλεμέντος τοῦ μακαρίου φιλοτύπου. De Clemente, Alexander hic loqui' Alexander putavit Hieronymus in Catalogo. Certe Clemens Alexander usque ad Severi tempora vitam produxit, & in his regionibus peregrinatus est, ut i-

A plement testatur in libro 1. Stromatei. Sed & Alexandri Episcopi familiaris fuit; cui etiam librum dicavit de Ecclesiastica regula, seu adversus Judeos, ut scribit Eusebius infra cap. 13. Paulo post nostri codices Maz. Med. & Fuk. scriptum habent πλάνην εὐ-
λογίας, sicut legit etiam Hieronymus:

In Caput XII.

τὸν μὲν οὐαὶ Σεραπίων. Codex Maz. & Med. scripti habent τὸν διεπαπτίων. Quomodo etiam legitur in Fuketiano. Serapionis nomen Graeci per & effere solent; quippe εὖ & σάρπιν dicant quem Latinus Serapin. Nec aliter unquam scribitur in codicibus Maz. Med. & Fuk.

ἀπὸ δέσποτον. In codice Maz. legitur ἀπὸ δέσποτον; & sic codex Med. & Fuk. Honori Augustodunensis & Trithemius habent ad Domnionem.

κατὰ παῦλον. Urbs est Cicilia, ad dextram intrantibus Ilyicum sinum, & alii quidem cum simplici scribunt, inter quos est Stephanus de urbibus, & Theodoritus in religiosa historia, cap. 10. & 11. Corruptū est nomen hujus urbis apud Plutarchum in Demetrio, ubi Seleuciāc Demetrii colloquium refertur. *καὶ παρόντος ἡνὸς φίλας τὸν γιωντὸν, αὐτῷ ἀπὸ προσώπου ἀπένθησε Σέλικον.* Item in 7. Synodo Actione 4. ubi hæc refertur ex vita sancti Symeonis εἰ παράπλετης πατέρις.

τὰ δὲ εὐόματα. Scriberendum puto εὐόματι, ut scribitur in codice Maz. Med. Fuk. & Savil. Atque ita legitur videtur Rufinus. Sic infra loquitur idem Serapion: *τὸ δὲ αὐτὸν ἀπὸ προφήμων εὐόματι Πέτρον εὐεγγέλιον.* Hujus porro Evangelii secundum Petrum, C mentionem facit Origenes in Commentariis in caput 13. Matthæi. *Fratres autem Iesu putant nonnulli, ex tradizione Hebraeorum, sumpta occasione ex Evangelio quodatilium habet juxta Petrum, vel ex libro Jacobi, esse filios Joseph ex priore uxore quæ convixerat ipsi, antequam duxeret Mariam.*

μαρκιανὸν. Scriberendum videtur μαρκιανὸν, οὐ καὶ ε. Atque ita legerunt Rufinus & Musculus. Sed Christophorus videtur legisse δὲ οὐ, ε. Savilius in libro suo emendavit δὲ πατέρα εὐαγγελιστον.

ἀπὸ Μαρκοῦ. Codex Maz. Med. & Fuk. primam vocem non agnoscunt.

Χριστοῦ. Idem est quod mutuati, vel commoda- pag. 214
to usi. Ait enim Serapio, se Evangelium illud Petri commodatum accepisse à successoribus quorundam hæreticorum qui δοκεῖται dicebantur, quorum hæresim sectabatur Marcius. Nihil hoc loco videunt Interpretes. De Doceis hæreticis qui Christum non verè, sed opinione tantum incarnatum passumque esse dicebant, Clemens Alexandrinus in lib. 7. Stromatei, & Theodoritus in lib. 6. divinorum Decretorum cap. 12. Hujus sectæ princeps fuit Julius Cassianus, ut docet Clemens in lib. 3. De his Methodius in convivio pag. 110. οὐ δὲ ἀρτεμαρκὸν οἱ δοκεῖται τὸν απὸ προφήμων προφέταν. Vide P. Halloium in vita Serapionis.

In Caput XIII.

ἡ ζωὴ πειραζοῦσα. In codice Regio, Maz. Med. Fuk. & Savilius legitur ἡ ζωὴ πειραζοῦσα. Rectius. Idem est, ac si dixisset ἡ πειραζοῦσα. Idem vocabulum repetit infra in hoc capite.

σφραγῖς. Rufinus interpretatur opus varie contextum, non male, ut equidem censeo. Sic Plutar-

p. ii

chus epigrammatiæ historicos & poeticos scripserat, qui A
in indice librorum ejus recensentur. Sed & Ori
genes Clementis exemplo libros postea sic inferi
pios clucubravit. Certe Eusebius ob multiplicem
rerum varietatem ita inscriptos fuisse hos libro tra
dit in sequentibus; ubi etiam επαρτίσματα πεποι
ται dicit, alludens ad titulum librorum. Porro hi
Clementis libri adeò celebres extiterunt, ut ab iis
Clemens ipse Stromateus cognominatus sit. Ita
Theodoritus in libris hereticatum fabularum, Ge
orgius Syncellus in Chronico, & Nicephorus Cal
listus eum cognominant.

Ex dōxēs. Langus dictata verrit. • Musculus ad verbum exceptions. Rufinus vero expositiones. Christopherus Commentarios in sacras scripturæ interpretationis. Sed nullus eorum proprietatem hujuscovis intellexit. Ex dōxēs sunt sensus & interpretationes sacrae Scripturae. Utitur hac voce Origenes in lib. 4. de principiis cap. 2. ubi de duplice sensu sacrarum Scripturarum loquitur, literali scilicet ac spirituali. Ac primum quidem sensum seu intellectum, sicut prodiisse simplicioribus, dōxē μέν οὖν τῆς φράστης εὐδοξής εἰπεῖ τύπον φιλάθεστος, ὅτι εἰν οὐρανοῖς μαρτυρεῖ τὰ πλανήται. &c. Et paulo post Σάντην & ιμπουλιαν pro eodem usurpat. Methodius quoque in libro de resurrectione ita usurpat apud Epiphanium pag. 535. & Dionysius Alexandrinus apud Eusebius in libro 7. pag. 273 editionis nostræ. Porro de libris Clementis hypotyposcon, vide omnino quæ notavi supra ad caput II. lib. 5. Rufinus hoc loco informationum seu dispositionum libros interpretatur.

Ἄρδε τινα μονών εἰστις. Dudum conjecteram scribendum esse προτετέλικον εἰς τινα μονών ἀρδε τις, &c. Et sic in codice Regio scriptum postea inveni. In codice tamen Maz. Med. & Fuk. legitur εἰς τινα μονών, ή ἀρδε τις, &c. quomodo legitur apud Nicēphorūm. Fuit igitur duplex titulus hujus libri. At Rufinus & Christophorus duos libros tece-
runt.

videtur. Id est ad verbum qui & ipse de temporum ratione scripsit. His autem verbis inductus Rufinus, non Cassianum modo, sed etiam Tatianum Chronica scripsisse existimavit. Quod tamen verum non puto.

Pag. 215. non puto.
*Aegyptiorum. Nostris codices omnes & Nicephorus
habent Aegyptiorum. Hic est Aristobulus Philo-
plus Peripateticus, qui ad Prolematum Philome-
torem libros explanationum legis Mosaice scripsit,
ut tradit Eusebius in Chronico. Ex his fragmen-
tum affert Eusebius in lib. 8. præparationis. Ejus-
dem meminit Origenes in libro 4. contra Celsum
pag. 204.*

In Caput XIV.

*Entitatis uniuersas dñȳz̄t̄c̄s Langus vertit compendio-
sam enumerationem. Musculus verò contractas expli-
cationes. Atque ita fere Christophorus. Rufi-
nus quoque qui libros illos Clementis aut legerat,
aut legere potuerat, ita interpretatur. In libris ve-
rò hypot̄posiōn, id est, informationum, ut breviter di-
cam universam partēe divinam Scripturam compen-
diosis dissertatiōnibus explicavit. dñȳz̄t̄c̄s igitur idem
est quod ἐγγένετο διεγένετος. Photius certe in
Bibliotheca de illis Clementis libris loquens, eo*

verbo utitur: *αἱ μὲν οὖν ἐποτικότες ὅταν εἰσιν*
εἰρητῶν τινῶν τοῦτο παλαιὸς καὶ νέος χρυσοῦν δια-
λαμβάνουσιν διέθειν, εἴτε ποιητὴς ἢ συνειδητής,
frā cap. 18. *Ἄντης οὐνός* ponitur pro *ἰσχυρῷ*. Et
apud Origenem in lib. 4. contra Celsum de Nu-
menio, Etin Philocalia capite 1. & alibi aperte,
ταῦτα τινὰς οὐνέας. Male Rufinus veritatem aperte,
Magnum enim discrimen est inter apocryphos li-
bros, & eos quorum ambigua est inter Scriptores
auctoritas. Nam apocryphi palam falsi sunt, &
ab hereticis ut plurimum confisi. Eusebius in
lib. 4. cap. 22. de Hegesippō. *καὶ μετὰ τοῦ Αρχεγοῦ*
γενέστηρι φωνῇ διαλαμψάσαν, ἐπὶ τὸν δύναντα
αἰρετικῶν αὐταπέλασθαι τοτενὶς ιεραῖς. Hieron-
imus in lib. 2. adverbus Rufinum. *Apocrypha, in-*
quit, Ecclesiasticorum recipi. Libri vero *αὐτῶν* etiam
quibusdam veri, à quibusdam pro falso habiti sunt.
Inter *αὐτὰς οὐνέας* scripturas Eusebius, tum hoc
loco, tum in præcedenti capite recente Epistolam
Judæ & reliquas alias Catholicas; item Epistolam
Barnabæ, quas tamen nemo inter apocryphas scrip-
turas merito recensuerit. Apocalypsim quidem
Petri inter Apocryphos libros centeni posse non
difficitur, cum Hieronymus in catalogo dilecto af-
firmet, *librum hunc inter Apocryphas Scripturam*
reputari. Verum libri illi quos supra memoriū
non sunt hujusmodi. Cyrillus tamen Hiero-
mitanus Catechesi 4. Apocryphos libros cum
ibi videtur confundere. Duo namque genera-
cit librorum factorum. Alios ait esse *ἐποτικούς*,
aliós *ἀποκαλυπτούς*, quos Apocryphos min-
appellat.

*Ἐπειναὶ τὰς καθολικὰς. Codex Maz. Med. & Fuk. 102
Additio modo: τὰς λογικὰς καθολικὰς. Porro Catho-
licæ dicta videntur Epistole, quod pon ad certas
personas aut urbes & provincias scriptæ sim, sed
pleraque ad gentes integras, & ad universam Ec-
clesiam Dei. Sic Themistion quidam ex Momai
sextatoribus, ausus est aliquando Catholicam Epis-
tolam instar Apostoli scribere ad universas Ecclesias,
ut scribit Apollonius apud Eusebium in lib. 5
Epistolas quoque Dionysii Corinthiorum Episo-
pi Catholicas vocat Eusebius in lib. 4, que scriptæ
erant ad civitates.*

τὸν Πέτρον ἀποκάλυψιν. In excerptis ex Theodo-
to, quæ post Clementis *ερμηναῖς* edita sunt, circuit
Apocalypsis Petri pag. 348. editionis Comellini
item κύριος μὲν seu prædictio pag. 350. Ex quo se-
paret verissimum esse id, quod supra annotat ad cap.
lit. lib. 5. hæc excerpta nihil esse aliud quam fragmen-
tum hypotyposeon Clementis.

scribitur εἰς τὸν ῥεῖτον.
μὴ πορεύεσθαι δὲ τὸ Παῦλον ἀπότελος. Idem
scribit Hieronymus in cap. 1. Epistola Pauli ad Corin-
tas : & in Epistola ad Hebreos ait, proprieitate Pub-
licum solita coniuetudine, nec nomen suum, nec Apo-
stoli vocabulum præposuisse, quia de Christo erat
dicturus : Habentes ergo principium sacerdotium, &
Apostolum confessionis nostra jejunum: nee sufficere con-
gruum, ut ubi Christus Apostolus dicendus erat, illi
etiam Paulus Apostolus poneretur.

προτερητικῶς μάτικαλίσται. Ita legitur in omnibus libris, & apud Nicephorūm. Christophorus tamen audacter mutavit, quia scilicet Evangelicæ auctoritati hæc adverteri videbantur. Sed & Eusebius ipse id aliter retulit supra in lib. 2. cap. 14. Illic enim diserte scribit, Petrum cum Evangelium rotatu fratum qui Romæ erant, à Marco conscriptum esse didicisse, propenso illorum studio magnopere delectatum esse, & Evangelium illud prout ipsi revelatum fuerat confirmasse, fanxisque utin Ecclesiæ legeretur; idque ita relatum esse scribit a Clemente in lib. 6. Hypotypeon, cui subscribit Papias Hieropolitanus. Hic verò Clementis verba ex eodem libro referens Eusebium, aliter eum loquentem inducit. Verum si rem attentius consideremus, hæc inter se non pugnant. Ait enim Clemens, Petrum cum Evangelium à Marco scriptum editumque esse cognovisset, palam nec veruisse, nec laudasse. Rem igitur tacito consenseru comprobavit. Atque ita concilianda sunt hæc duo loca, quæ Christophorus inter se pugnare existimavit. Sed & Rufinus eundem sensum fecutus est, cùm ita vertit: *Cumque factum Petrus p̄istum cognovisset, licet fieri ipsum non jussert, tam factum non prohibuit.* Non potuit melius exponi Clementis locutus. Porro in Graeco scriendum videtur ἀπόφασις, non autem ἀπογενήσας. Fortasse autem Papias apertissimè locutus fuerat quam Clemens; & Marci Evangelium à Petro confirmatum sūisse dixerat.

Ἐπειδὴν τὸν ἐγράψαντα. Hieronymus in Prefatione Commentariorū in Matthæum de Joanne loquens, sic ait: *Ecclesiasticanarrat historia, cum a fratribus cogeneretur scriberet, ita factum se respondisse, si indelejunto in commune omnes Deum deprecarentur. Quo expleto, revelatione saturatus, illud pro omnium ē a lo vénienter eructavit.*

Ἐπειδὴν τὸν ἐγράψαντα. Hunc Origenis adventum in urbem Romanum Baronius confert in annum Christi 220. qui erat annus 1. Imp. Elagabali. Eusebius tamen Origenem Romanum venisse scribit regnante Caracalla. Sed ut hoc Baroni concedamus, illud minime ferendum est, quod ibidem ait, Origenem Adamantium iterum Romanum venisse principatum Philippi Imp. anno Christi 248. Nam Eusebius qui res gestas Origenis in hoc libro accuratissime percepit, nullam secundi hujus adventus mentionem facit. Immo ex Eusebio contrarium colligi videtur. Scribit enim Eusebius, Origenem de fidei sua professione literas dedidisse ad Fabianum Romanum Episcopum. Non igitur Romanum venire Origenes ad Fabianum, ut vult Baroni, sed tantum litteras ad eum misit. Quod verò ex Porphyrio in vita Plotini id haud sibi videtur Baroni, in eo longe fallitur. Neque enim de Origene Adamantio loquitur illuc Porphyrius, sed de altero Origeni, Plotini & Herennij discipulo, qui ab Origeni Adamantio distinguedendus est, ut paulo post demonstrabimus.

In Caput XVI.

Ἐπειδὴν τὸν ἐγράψαντα. Authenticas verti. Sic enim Latinī vocant, ut pluribus exemplis docuit Beissonius in Lexico. Porro Eusebius Hebraicos & Scripturæ codices idcirco authenticos vocat, nou

A quod revera essent primitivum exemplar & autographum ab Esdra conscriptum. Sed authenticos appellat, comparatione facta cum Græcis editionibus tam Septuaginta Interpretum quam aliorum.

ἀντίτυπος ἀρχής εἰς φῶς. In tribus nostris codicibus Maz. Med. & Fuk. alia est verborum collatio hoc modo: *εἰς φῶς ἀντίτυπος προθῆγμα.* Atq; ita hunc Eusebij locum citat Suidas in voce ὁμοίων. Amat certe Eusebius hujusmodi verborum trajectiones, ut ex plurimis locis ostendi potest. Paulo post nostri codices Maz. Med. & Fuk. cum Nicephoto scriptum habent: *εἰς τὴν τοῦ θεοῦ τόπον.*

Ἐπειδὴν τὸν ἐγράψαντα. In tribus optimis exemplaribus Maz. Med. & Fuk. scriptum inveni *ἀρχὴν αὐτοῖς.* Atque ita scripsit Athanasius, seu quis alius auctor synopseos sacrarum Scripturarum: *ἱκανὸν ἡ προθῆγμα τοῦ ἀρχέων τοῦ πατρὸς πατέρα, εἰς τὸν τόπον τῆς ἀρχῆς ἀντίτυπον τοῦ Θεοῦ τοῦ προθῆγμα τοῦ πατρὸς.* Nec tamen eam Scripturam probos, cùm actus Graecè dicant ludi Actiaci: Nicopolis autem ipsa, non à ludis nomen accepit, sed à promontorio ad quod sita erat, appellata fuerit Nicopolis ad Actium.

Ἄλλοι δὲ ἐκτιναγμένοι. Legi oī μέντοι πέμπτοι εἰτίλιοι, ἀλλὰ καὶ εἰδότες, πρorsus necessaria, ut mihi videtur, emendatione. Cūm enim ante locutus sit Eusebius de quinta & sexta editione ab Origenē reperta, hoc amplius addit, etiam septimam in hexaplis Psalmorum exemplaribus ab Origenē positam fuisse. Septuplex igitur fuit Psalmorum editio. Verum cùm hæc septima editio Psalmos tantum haberet, ideo Origenes titulum editionis suæ, *ἱκανὸν* scilicet, non immutavit. Porro emendationem & expositionem nostram plane confirmat Joannes Zonaras in historia Imp. Severi ita scribens de Origenē: *ἡ τὸν ταῦτα ἡ προθῆγμα τοῦ πατρὸς συντεταγμένα, τὸν τε ἑρμηνευτὴν Συμμάχου, ἡ τε Θεοδοτιανοῦ, ἡ δέ ἀλλοὶ αὐτούμνου ἐρμηνείων (ἴγνωνται γαρ τα ἑκάτω δύο) ἰστιοποντος τα τέ ξεπλάκων λεγομένων συγχρηματα τούτοις φαλμοῖς διέδομεν μέμνηται ἐμμενεῖς, οἷς εἰς τεχνῇ εὑρημένοι. Illud est: Collectio voluminibus eorum qui Scripturas Hebraicas Graecè interpretationi fuerant, duorum scilicet ac Septuaginta Sechorum. Aquile item ac Symmachī, Theodosiani & duorum aliorum, quorum nomina ignorantur, editionem Hexaplorum elaboravit. In Psalmis verò etiam septima interpretationis meminuit, quam Hierichunte repertam esse dicit. Non potest melius scholium affiri ad expositionem Eusebij, quam hic Zonaras dicit. Sed quod addit Zonaras, septimam editionem Hierichunte repertam fuisse, id Eusebius aperte non dicit. Epiphanius quidem in libro de ponde-ribus, & Athanasius in synopsi ajunt quintam editionem Hierichunte in dolio repertam fuisse. Nicerhorus verò sextam simul ac septimam editiones Hierichunte inventas esse existimavit. Ceterum etiæ auctores quintæ ac sextæ editionis ignorantur, Iudeos tamen illos fuisse constat. Ita certe Hieronymus in lib. 2. adversus Rufinum: *Magnis, ut scio, sumptibus redemisti Aquile & Symmachī & Theodosianis, quinque & sexta editionis Iudaicos translatores.* Scio Claudium Salmasium in libro de lingua Hellenistica pag. 159. negasse, quintam & sextam editionem ab Hieronymo usquam nominari. Sed*

p. iii

refellitur tum ex loco Hieronymi quem supra citavi, tum ex eiusdem libro de Scriptoribus Ecclesiasticis cap. 54. Idem in Commentariis ad cap. 1. Sophoniae, quintam editionem nominatum citat: & in lib. 1. in Habacue sub initium.

Pag. 218.

διλέπεται τοποθετώντας. Male Christophorus veritatem: columellas inter se distinxit. Cola sunt versus seu membra sensum integrum absolvantia. Hieronymus in Apologia 2. adveritus Rufinum: Et quodnam verba dierum interpretatus sum: idcirco feci, ut inextricabiles moras & silvam nominum que Scriptorum confusa sunt vito, sensumque labyrinthos, per versuum colas degenerem. Idem in Praefatione in Ioseph. Monemusque te loorem, ut si uiam Hebræorum nominum & distinctiones per membras divisas diligens Scriptor conservet, ne & noster labor & ipsius studium pereat. Sed & in praefatione in translationem Esaiae testatur se translationem suam per colas seu versus distinctissime: Nemo, cum Prophetas versibus viderit esse descriptos, metu eos existimat apud Hebreos ligari, & aliquid simile habere de Psalmis, & operibus Salomonis. Sed quod in Demosthene & in Tullio fieri solet, ut per colas scribantur & commata, qui utique prosa & non versibus conscriperunt; nos quoque utiliter legentium providentes interpretationem novam novo scribendi genere distinctimmo. Eadem quoque dicit in praefatione in Ezechielem. Primus igitur apud Latinos Hieronymus interpretationem suam per versus distinctxit, imitatus Origenem, qui in Hexaplio idem præstiterat. Porro Origenes in eo maxime consuluit legentium utilitati. Nam quæcumque per versus distincta sunt, ea facilius, tum intelliguntur, tum memoria mandantur. Adde quod ad Graecas editiones inter se comparandas, prorsus necessaria fuit hujusmodi distinctio. Exemplum Origenis sequi sunt poltea complures: & in novo Testamento idem præstiterunt, quod ille prius fecerat in veteri instrumento, ut testatur Hesychius Hierosolymitanus in libro quem inscripsit στρατηγὸς duodecim Prophetarum. Quem quidem librum id est inscripsit, quod ad marginem singulorum versuum apposuerat expositionem locorum difficultum, quod ἀστριδιδας & παραβολας ipse vocat. Verba Hesychij sunt haec: εἰσι μόνοι ἀρχαῖον τέτοιος θεοφορούς τοῦ αὐτού δασμα, στρατηγὸς αἱ τὰ πολλὰ πρὸς τὸν τοῦ μητρωπολίτου σαρπιέαν, τὰς προφητίας ἐντιθέας, &c. Quæ latine ita reddidimus: Libros Propheticos majoris perspicuitatis causa per versuum colas dividere, vetus inventum est sanctorum Patrum. Nam initio sine ulla distinctione legebantur. Postea vero viri docti & sacrarum literarum studiosi, majoris ut dixi perspicuitatis causâ, hujusmodi versuum distinctionem excogitarunt. Ita Prophetarum libri ab illis editi sunt. Sic Davidis Psalmi: Sic proverbia & Ecclesiastes & Canticum canticorum. Sic liber Jobi per versus distinctius reperitur. Sed & liber Apostolicum, id est, actus & Epistolas Apostolorum, hoc modo ab aliquibus descriptum inveni. Subiungit deinde Hesychius haec verba: ἀλλ' επιτάπιον πολλὰ μόνον τὰν ἀταφῶν ἡ τὰν στρατηγὸς φωτιζει σταύρους. Ubi στρατηγός vocat quæ καλά dicere debuisset.

καὶ ἀπτιπυρῷ θεῖς ἀλλάται. Supramonimus, quid primum ab Origene præstitum sit in Hexaplorum

editione: quod singulas interpretationes per versuumcola distinxit. Itaque versuum distinctio quam hodie in Septuaginta leniorum interpretatione cernimus, Origenis inventum est. Secundum Origenis inventum est, quod interpretationes illas ē regione sibi invicem oppoluit, ut si forte inter altero dissentiret, uno statim intuitu posset agoli. Docetid Hieronymus in Praefatione ad Chromatium in liberum Paralipomenon his verbis: Et cum Origenes non solum exempla compoſuit gratiarum tamē, ē regione singula verba describit; ut una interpretans statim, ceteris inter se consentaneis arguitur. Et Epiphanius quidem singulas versiones in singulari paginis disposta fasuisse dicit, quem secutus est Nicephorus. Rufinus vero in hujus loci interpretatione, non paginas sed columellas dixit, quod eodem recedit. Gerte idem Rufinus in lib. 2. ad versus Hieronymum paginas & columellas pro codem somit: Voluit Origenes nostrum ostendere, quid apud Iudeos Scripturarum lectio teneretur, &c. apud prius paginis vel columellas editiones eorum singula quæque descriptis, & ea quæ apud illos sunt aliæ, vel decerpia, certis quibusdam notis additis ad vs. sicutur capita designavit. Malum tamen columellas dicere quam paginas, cum in una pagina plures fuerint columnæ.

ποτὲ αὐτὸς τὴν ἁγιασμένην ὁμιλίαν. Hic locum parvam habet difficultatem, quem Musculus deum ad verbum ita transtulit: His autem cœli et unum corpus compactum divisumque per colonas, et mensa inter se unum Hebreorum annotationes propria exemplaria nobis que Hexapla dicuntur respon. Christophorus vero ad sensum magis quam ad verbum interpretatus est hoc modo: Αγροφοι in unum volumen omnes redigens, columellasque distinctit, & alteram alteri ex ad verso, non enim exemplari in Hebreorum opposuit. Dionysius autem Petavius in Animadversionibus ad liberum Epiphanius de ponderibus, hunc Eusebii locum ita recti: Has omnes editiones in unum concipiunt, & per columellas dividunt, ac sibi invicem opponunt, cum Hebraica ipsa significazione, Hexaplorum non exemplaria reliquit. Sed hæc postrema interpretatio, quod paucæ viri doctissimi mihi quendam amicissimi dictum sit, ferri omnino non potest. Neque enim Eusebius dixit: μήτ τις ποτὲ αὐτοπλασιας, sed αὐτοπλοστις. Est autem eiusmodi proprie adnotatio. Sic in lib. 5. cap. 20. γένετος τοῦ οὐρανοῦ Irene vocat, notationem quinque manus sua manu apposuerat ad finem libri sui, exponeat quoque inscriberant libri Origenis quoniam Leviticum & in Numeros scriperat, quæ a Hieronymo & Rufino excerpta appellantur. Hilibrion aliud erant quam notations seu breviores Commentarij non in totum librum continuo scripti, sed in quedam duntatax loca quæ expositione opus liberare videbantur. Unicum hodie fragmentum superest horum Origenis librorum in c. 26. Philocalia, εὐ τὸν τοῦ ἔσοδον σημειώσει. Verum hæc non hujus significatio quem hic locum habere possit, non satis video. Nicephorus quidem cum hanc rem non intelligeret, eius loco στρατηγός posuit. Quod tamen non multo clarius est. Epiphanius vero in hærci Origenistarum cap. 3. στρατηγός

Sicut pro eodem usurpat, ut eius pars tanta quæ nomen
Eusebii, etiam illius est. Etiam vero vocat Hebraicum
textum, eo quod prænotatus esset ac præfixus sex
Græcis interpretationibus; perinde ac in Commentariis,
verba Scriptoris præfigi solent expositioni.
Nam omnis vero non solum expositionem significat,
verum etiam textum cui adhibetur expeditio. Ita
quæ Veteres dicebant loca excerpta ex aliquo Scrip-
tori, quibus subjecta erat adnotatio, ut observavi
ad librum quartum.

Eusebii apriphæsa. Ex hoc loco aperte convin-
citur, hexapla dicta esse eo quod sex interpretationes
Græca in iis continerentur præter Hebraicum
textum; qui quidem in duabus paginis duplo mo-
do perscriptus erat, in altera quidem Hebraicus; in
altera vero Græcis literis. Idem diserte scribit Epiphanius
in hæresi Origenistarum cap. 3. Et certe
ratio ita suadet. Nam ut tetrapla dicta sunt, quod
quatuor Græcas interpretationes in unum colle-
tas haberent. Sic etiam hexapla appellata sunt,
quod sex Græcas versiones complectentur. Aquila
videlicet & Symmachus & Septuaginta Interpre-
tationem ac Theodotionis: quintam denique & sextam
interpretationem. Hebraicus autem textus, cum
ipsum authenticum esset exemplar, inter versiones
nemorandus non fuit. Quare fallitur Rufinus in
hujus capituli versione, qui Hexapla dicta esse credi-
dit, eo quod duas Hebraici textus editiones, &
Aquila ac Symmachus & Septuaginta Seniorum ac
Theodotionis versionem exhiberent. Fallitur etiam
Nicetas in thesauro Orthodoxa fidei lib. 4. pag. 212
idem fere sentiens quod Rufinus. Sed & D. Petavius magnopere in his explicandis fluctuavit, ut
patet ex eius animadversionibus ad librum Epiphani-
ni de ponderibus. Turbavit illum præcipue se-
ptima illa versio, quam in hexaplis fuisse scribit Eusebii.
Sed nos superius rationem reddidimus, cur
ob illam titulus Hexaplorum non fuerit immutans.
Hæc cum scriptissem incidi in historiam Imp.
Severi à Zonara conscriptam, ubi de hexaplis &
tetraplis Origenis eadem prorsus quæ nos scribit, &
Eusebii locum licet suppresso auctoris nomine, per-
inde ac nos interpretatur.

Iēw̄ tēl̄ ἀκύλου καὶ συμμάχου. Hunc Eusebii lo-
cum Zonaras in suis Annalibus ita expressit: *ἰστι-
τατὰ δι τέλοντος συμμάχου, θεοδοτίους οὐδεν
μετά τῆς Τιθεμάντοντα καὶ δύο φετιθεῖς, τα' λεγό-
ματα τηρηταὶ τελέσαι.* Quæ Vvolfius latine ita
vertit: *Aquila vero, Symmachus & Theodotionis edi-
tiones rectissime cum Septuaginta duorum versione com-
parata, Commentaria Tetrapla, hoc est, quadruplicia
composuit. Sed primo quidem probare non possum,
quod id est vera rectissime. Nam Zonaras isti-
tata posuit pro eo quod dixerat Eusebii *ἰēw̄*, id
est, separatum. Nam cùm Aquila, Symmachus, Theo-
dotionis ac Septuaginta Seniorum editio in Hexa-
pli cum Hebraico textu bizarriam scripto, &
cum quinta, sexta ac septima editione collocata es-
set, Origenes quatuor illas priores editiones se-
fum in tetraplis posuit, sublato Hebraico textu cum
quinta & sexta ac septima versione. Deinde quod
addit Vvolfius, Aquila, Symmachus ac Theodorio-
ni versionem in tetraplis comparatas fuisse cum*

A versione 70. Seniorum, verumne sit necio. Certe
id Eusebius non dicit. Immo vox illa *ἰēw̄*: innue-
re nobis videtur, singulas versiones in tetraplis feo-
sum collocatas fuisse, non è regione sibi invicem op-
positas, sicut in Hexaplis. Hieronymus in loco su-
pra citato videtur afferere, etiam in tetraplis singula
verba quatuor editionum è regione fuisse dispo-
sita.

ἐπ τοῖς τετραπλῶις διατετραπλασιασμέναις. Hæc est scriptura
codicis Regij, cui consentit etiam Suidas in voce *ἀ-
περιφάνεια*. Nostri tamen codices, Maz. Med. & Fuke-
tianus uno consensu scriptum habent *τετραπλασιασμέναις*. Quæ si vera est lectio, ut certe mihi persuadeo,
sequitur editionem tetraplotum conjectam esse ab
Origene post Hexaplorum editionem. Hanc enim
vim habet verbum *τετραπλασιασμέναις*. Quod idem est
ac si diceret: *ἐπ τοῖς τετραπλῶις διατετραπλασιασμέναις*.

B Nam cùm Origenes animadvertisset Hexaplorum
codices nimio sumptu ac labore indigere, tetrapla
quorum usus erat facilior, elucubravit; demptis
duabus Hebraicis textus editionibus, & quinta sexta
que ac septima interpretatione, Hactenus quidem
hæc Doctorum omnium fuit opinio, Tetraplorum
codices ante Hexapla ab Origene elaboratos fuisse.
Ita diserte scribit Usserius in Syntagmate de Septua-
ginta Interpretatione cap. 5. Salmasius in li-
bro de lingua Hellenistica. Verum hic Eusebii lo-
cus ex manuscriptorum codicum fide emendatus,
sententiam illorum prorsus evertit.

In Caput XVI.

φόρτῳ κατὰ μαθήσαις διατετράμενοι. C Pessime Rufinus & Christophorus hunc locum
vettent, quasi Symmachus auctoritate Evangelij
secundum Matthæum natus fuerit ut hæresim suam
confirmaret. Nec melius Nicéphorus hunc locum
acepit, qui scribit Symmachum Commentarios
in Matthæum edidisse. Scio quidem Ebionæos
solum Matthæi Evangelium admisisse. Verum il-
lud Ebionæorum Evangelium, non ipsum Matthæi
erat cuiusmodi nos habemus, sed proflus adul-
teratum, & capite ipso, id est, Christi Genealogia
mutilatum, ut docet Epiphanius in eorum hæresi.
Quippe Evangelium secundum Hebraeos quo ipsi
utebantur, ut docet Eusebii in lib. 3. authenticum
Matthæi Evangelium esse dicebant, teste Hieronymo
in Commentariis in Matthæum. *Διατετράμενοι.* Quid
igitur hoc loco recte vertimus: *Dīpītāns adērsū
Evangelium Matthæi*, verum scilicet & nostrum.
Muſculus vertit inveniendo non male. Porro ab hoc
Symmachus Ebionæi postea dicti sunt Symmachiani,
eo quod Symmachus dogma illorum validissime
asseruerit. Ambrosius seu quis alius in prologo
Commentariorum in Epistolam ad Galatas: *Sicut
& Symmachiani qui ex Pharisæis originem trahunt,
qui servata omni lege Christianos dicunt more Pho-
tini Christum non Deum & hominem, sed hominem
tanquammodo definentes.* De ijdem Augustinus in
lib. 1. contra Cresconium cap. 31.

In Caput XVII.

Αμελέστος τὰ τῆς Οὐαλεττίου φρονῶν. Idem testa-
tur Origenes in proœmio Tomi V. explanationum

in Joannis Evangelium, ubi ipsum Ambrosium alloquitur his verbis: *Ipsa igitur penuria denuntiantum meliora, minime ferens absurdam & privatam fidem tua erga Jesum dilectione, tradideras aliquando te ipsum verbis: à quibus data postea tibi intelligentia usus, prout decebat, damnata haeresi discessisti.* Exstat hic Origenis locus in cap. 5. Philocalia. Quidam tamen Ambrosium non Valentini ut Eusebius ait, sed Marcionis haeresim, prius sectatum esse scribunt. Ita Epiphanius: *της δὲ τὸν Ἀμβρόσιον Ἐφεσοῖς μὴπαρχωτέων, οἱ δὲ Σαβελλιανοί* Ubi Sabellianum posuit pro Valentiniiano.

προσέρχονται, id est, auscultandi gratia scholam eius frequentabant. Hos à discipulis separat Eusebius. Itaque addit*ι μεροντας την ανθρωπινην*, id est, fere ut discipuli; quod non intellexit Christophorus.

ὅσους ἵνα φωνὴς ἔχονται. Ex discipulis suis scilicet. Latique in interpretatione mea has duas voces addidi, ad planiorem intelligentiam hujus loci quem non intellexerunt Interpretes. Solus Rufinus sensum Eusebii assecutus est, cuius versio Commentarii vicem hic prae stat. Sic enim verit: *Phystophorum quoque opinantissimi quaque, tam in nostrum cum, quam in suis magistrorum incomparabiliter facebantur.* Erat namque etimos iste, ut si quis nostrum aram adolescentularum ingenuos viderecere et lectio[n]em satis deducere, tradere eis etiam et quibus Philosophi velut primis elementis discentes imbuere solent; &c.

Pag. 219. Σιωπὴν τε καὶ σύγχρονον. Hoc loco verba sunt transposita more Eusebiano. Amat enim Eusebius, ut jam monimus, hujusmodi trajectiones vocum. Quod cum non animadvertisset Interpretes, in errore sepe lapsi sunt. Sic igitur confruendis est hic locus: οὐ μητέ πάντος ἐσθμα φέσαινος ξένων θητηδιώντα τε καὶ σύγχρονον, εἰ τὰ τὸ Σίωπην γα-
ῶν Θεωρέων.

In Caput XIX.

εἰς οὐαὶ εἰσιδικαὶ ταῖς οὐοφύεσσι. Porphyrius primum quidem Athenis Longinum audit Platonicae sectæ Philosophum. Deinde Plotini fama excitus, Romam venit; ubi cum Plotinum audiisset lexemini, valetudinis recuperande causā migrauit in Siciliam, atque illic quindecim libros compositus aduersus Christianos. Hieronymus de Script. Eccl. Eusebij libros enumerans: *Contra Porphyrium qui eodem tempore scribebat in Sicilia*, ut quidam putant libri 30. Eodem alludit in praefatione Commentariorum in Ezechielem his verbis: *Verum quia & tu indesinenter hoc flagitas, & magno vulnere cicatrix paulatim obducitur scorpiusque inter Enceladum & Porphyrium Trinacria humo premitur &c.* ubi scorpij nomine Rusinum designat, qui capta urbe in Siciliam se recepérat, ut ipse testatur in Epistola ad Ursatium, quam præfixit interpretationi homiliarum Origenis in libros Numerorum. De ijsdem Porphyrii libris Chrysostomus in Homilia 6. in Epistola ad Corinthios: *ιπατοὶ οἱ νέον εἰρηνότες, τῶν ἀρχαίτων παρπρόστα τοῖς βατάλοις, οἱ τερπὶ καὶ τὸν Βαταλίων*. Ubi Bataneotem vocat Porphyrium, sicut & Hieronymus.

ān μαλιστα τὸν δεινότερον. Post hæc verba scripti codices nostri δεινότερον altius notant, non virgulam, ut est in editione Rob. Stephani. Leye id qui-

A dem prima fronte videris potest. Verum infinita interpungas ut est in scriptis codicibus, que sequuntur verba minime coherebunt. Aut enim defendens erit articulus postpositus qui sequitur in aut proposito emendandum erit *prost.* Si vero interpositionem scriptorum codicum sequi multi, uniplanissimus erit sensus, nec illa emendatio eis crit.

Ταῦμάζων καὶ διαχεύφασ. Duæ priores voces sunt à codice Maz. Med. & Fuk. nec videntur ad modum necessariæ.

Tō κειτίνος τάς ψυχάς. Male Rufinus & Chilophorus animis sui iudicium interpretantur. Langus quoque eodem modo verba Porphyrii intulit. Verum non ea mens est Porphyrii, intelligi enim Porphyrius auditorum, se potius legentium animos, verborum magnificientia ab illis interpretibus perstrictos fuisse, & quasi fascinato.

re Ḡoꝝ c̄t̄ t̄ x̄ra. Vincentius Lirimenis in cap.
23. male hæc Eusebij verba accepit. Sic enim scribit de Origenē: *Ait namque impius ille Porphyrius, excutit se fama ipsius Alexandriam fere puerum perrexisse, ibique tunc vridisse jam senem, &c.* Atq; Porphyrius non dicit Origenem ab se vixisse Alexandriae jam senem. Equidem libertatis credidim Origenem à Porphyrio adhuc puero vixisse in urbe Tyro, in qua Origenes relicta Alexandria diutissime commoratus est. Fuit enim Porphyrius patria Tyrius, eiusque adolescentia in ea tempore incidit quibus Origenes Tyri morabatur. Sed etiam illum Alexandria videre quomodo potest Porphyrius, cum eo tempore quo ex Alexandria discessit Origenes, nondum quinquagénum erat annum atque iugisset.

ἀριστής τε οὐαμονίου. Ammonius Alexandrinus celeberrimi illius Philosophi de quo ad librum 22. Amm. Marcellini plura annotavi, auditore huius Originem Adamantium, Porphyrio tam dissentientibus affirmanti credendum est. Verum inter Ammonium auditores fuit etiam eodem tempore alter Origenem, Herennij ac Plotini condiscipulus, de quo Porphyrius in vita Plotini, Longinus in libro de fine, Eusebius & Hierocles in libro de Providentiis, &c. loquuntur. Baronius quidem in Annalibus Ecclesiasticis, & Lucas Holstenius vir doctissimus in l. 6. capite de vita Scriptisque Porphyrii, hunc Origenem unum cundemque esse cum Origeni Adamantio crediderunt, Verum quo duobus potissimum argumentis adductus, longe ab iis dissentio. Primum ducitur ex testimonio Longini Philosophi, qui libro de fine Ammonium & Origenem Platonicos Philosophos recentes inter eos, qui sententias & opiniones suas ad utilitatem posteriorum scripturarum dare noluerunt, sed satis habuerunt eas auditoribus suis, viva quod ajunt voce tradere. Quo si quidam aliquo corum scriptum sit (verba sunt Longini) quemadmodum ab Origeni liber unus de Democritibus, hoc sane parvi momenti sunt: quippe quoniam profectio nec data opera sed scribendum se contulit videantur. Quis haec de Origeni Adamantio dicta esse credit, quem constat παλαιά στοιχεῖα sua esse, ut indices eius librorum ab Eusebio consenserunt. Sed & ipse Porphyrius in hoc loco qui ad Eusebium adducitur, ait Origenem celebraverunt.

fuisse ob scripta quæ posteris reliquit, διὰν καταλήγει. Secundū argumentum nobis subministravit Porphyrius in vita Plotini Philosophi haud procul ab initio, cuius verba ex interpretatione Ficini huc apponam: *Cum vero Herennius & Origenes & Plotinus olim inter se constituerent, ne Ammonius dogmata eaderent, que aucto ab illo, tanquam in primis purgata præcipue comprobaverant: Plotinus quidem stetit promissus. Herennius autem primus pacta dissolvit; & Origenes Herennium est secundus. Scripti vero nihil preter quendam de demonibus librum, atque sub Gallieno librum, in quo Regem solūm effectorem esse probabat. Hic postremus liber in laudem Gallieni Imperatoris ab Origene conscriptus videtur, ut poetam ejus facultatem predicaret. Fuit enim Gallienus poetica deditus; extantque aliquot ejus versus nuptiales inter fragmenta Petronii Arbitri. Eo enim alludebat rediretus titulus libri, ὅτι μόνος ποντίκης βοσκεῖται.* Quid si verum est Origenem hunc Plotini condiculum librum illum scripsisse imperante Gallieno, profecto ab Origene Adamantio distinguidus est necessario. Adamantius enim Origenes ad ultimum imperium Gallici minime pervenit, cum Gallo & Volusiano imperantibus obierit anno nativitatis Domini 252, ut recte à Baronio observatum est, cum annum etatis nonum & sexagesimum transgessit.

ὅτις τὸ βαρύπερον εἰχόμενος τὸ δυνατόν. Christianorum ac Judæorum religionem Gentiles barbaram vocabant, ut ex Justino, Tatiano aliisque constat. Quidquid enim Græcum non esset, id vocabant barbarum. Porro τὸ δυνατόν, id est, audaciam, Porphyrius appellat fiduciam & magnitudinem animi Christianorum; qui tormenta ipsamque adeo mortem despiciabant, morisque malebant milles, quam Christi fidem negare & Diis gentium sacrificare. Hoc est, quod audaciam barbaricam vocat Porphyrius; Deos scilicet Romanorum & edita Imperatorum contemnere.

ἐκαπθάλλουσεν. Metaphora est à cauponibus, qui vi- nainter semiscere & adulterate solent. Quo sensu Paulus Apostolus, non cauponantes verbum Dei. Recte ergo Rufinus vertit: quo se conferens, omne illud præclarum ingenium philosophicis literis expou- sum vitiavit atque corruptit. Videtur autem legisle Rhinhus ἀδιάφορος αὐτον, καὶ τὸ διὰ τοὺς λόγους εἴρη- έπειταντος. Quod profectio rectius videtur. Neque enim video, quomodo dici possit αὐτὸς ἐκαπθάλλει. Forte etiam legi posset ἀδιάφορος εἴρη- ται τὸ διά, &c. αὐτὸς, id est, τὸ βαρύπερον τὸ δυνατόν. Sensus autem si hoc modo legamus, erit illustris. O-

rigenes, inquit, cum se à Græcorum Philosophia ad Christianam lectam contulisset, & hanc ipsam, & quem in philosophicis usum sibi comparaverat, vi- taviat atque corruptit.

ἐπολωφάσσει. Metaphora est à cauponibus seu dolosis infititoribus, qui falsum pro vero supponentes, emptorem circumveniunt. Pergit enim explicare Porphyrius, quo pacto Origenes ierat νοῦς, id est, fucum fecit, non autem ut Languis & Christophorus, ad quantum abusus est. Et lectam, inquit, Christianam ad quam se con- tulerat, & utrum quem adeptus erat in Philosophia, vitiavit: fortis quidem vivens ut Christianus;

A intus verò eadem sentiens quæ Græci, eorumq; opiniones pro barbaris Judæorum & Christianorum fabulis in libris suis supponens atq; substatuens. Christopheronum nihil hic vidisse satis ostendit latina ejus interpretatio.

τοῖς τε ψυχαγόνοις. Certe Origenes in li- bris contra Celum citat interdum Numenium Philolophum. Fuit hic Pythagoricus Philosophus oriundus Apamea Syriæ, cuius celeberrimum il- lud dictum refert Clemens Alexandrinus in libro decimo Stromatei. Quid alius, inquit, est Plato quam Moses Attice logensis. Scriperat tres libros ἡγεμονίας, & alium πλάτωνος οὐ πλάτωνος, qui citantur ab Eusebio in libris de præparatio- ne. Citatur ab eodem Eusebio in libro decimo quartto de præparatione, insigne fragmentum ex ejusdem Numenii libro de Academicorum à Platone dissensiōne. Sed & Origenes in libro quarto contra Celum, librum ejus de Numeris & librum de loco commemorat, & alium cui titulus erat ἐπόπλος; quem quidem eundem esse existimo cum illo quem Eusebius nominat πλάτωνος πλάτωνος αὐτοφύος. ιταδέστι διά νημάτων τον πυθαγορείον, αὐτόρα πολλωκρέτοις θυσάμενον πλατώνα, καὶ ταν πυθαγο- ρείον δογμάτων προσέισθαται, πολλαχοῦ συγχρημα- των ανθετεῖ. Σιμων τὰ Μαυρά, οντας εἰ τῷ καλυ- μματι ποιεῖ. scribendum puto ἐπόπλον. Locus au- tem ita vertendus est: Evidēντ Numenium Pytha- goreum, qui longe melius quam Celus Platonem ex- posuit. & Pythagoræ dogmata defendit, &c. σημα- τεῖον. Enim idem valet ac Ἑγγειαμ, ut notavi ad caput i 4-hujus libri. Numenius igitur Pytha- goræ & Platonis dogmata inter se consentire de- monstravit. Unde ab aliis Pythagoricus, ab aliis Platonicus appellatur. Certe Porphyrius in Plotini vita, Cronium & Numenium inter Philolophos Platonicos recentet, αντιγνωσκετο μετ' αὐτῷ τὰ ὑπομνήματα, εἰ το σεβρεῖν εἰ το ερούσιον ἡ γεννητική τοις φειπατητικοῖς τὰ τετατάσσεις ἡ Αλεξανδρεῖ.

Longinus etiam in libro de fine, Nu- menium, Cronium & Moderatum inter eos no- minat Philosophos, qui Pythagoræ simul & Pla- tonis dogmata conjunxerunt. Idem confirmat Chalidius in Timaeo Platonis, & Aeneas Gazensis in Theophrasto. Chronii Philosophi liber ἡ πα- λιγγνωστας citatur à Nemesio in libro de natura ho- minis capite 2.

ἀπολωφάσσει. Inter Philosophos ex quibus Sto- bæus εἰκενεῖ suas composuit, nominatur ἡ πολωφά- σσει αἰγιλια.

εἰλέγειν. Hic est Cassius Longinus, cuius unius- cus hodie liber restat, de sublimi genere dicendi. Et hunc quidem plerique homines grammaticum fuisse existimant. Fuit tamen professione Philo- phorus, ut præter Suidam testatur Vopiscus in Au- teliano. Eumque in Philosophia Platonica magis- trum habuit Athenis Porphyrius, ut ipsemet scri- bit in libro de Philosophica auctoritate, cuius initium legitur apud Eusebium in lib. 10. præpa- rationis. το Πλατωνεῖας τοις ἡμετοῖς λογγεῖσι Αθηναῖς, &c. Id est, Cum in Platonis natalicis Longinus no- bus epulam præbere Athenis, &c. Solebant enim magistri ac Professores Philosophia Platonica, na- talem Platonis quotannis sacrificio & convivio celebrare, teste Porphyrio in Plotini vita. Quod

cum à Longino factum sit Athenis, appetet illum A Philosophia Platonicae praeceptorem fuisse. Sed & Plotini dictum illud, cum Longini liber de principiis Roma in schola Plotini fuisse recitatus, Longinum Philologum magis esse quam Philophum; satis significat Longinum professione quidem Philosophum fuisse, sed in eloquentia atque in omni genere doctrinae nihilo minus exercitatum. Porro Longinus eadem etate vixit qua Origenes, eoque junior fuit, & diu post illum est mortuus. Miror itaque, cur Porphyrius cum inter vetustiores Philosophos nominet, quorum scripta Origenes legitimabat.

Ἐγένετο δὲ οὗτος ἡ μάρτυρας. Hic Moderatus Gadibus oriundus, undecim libros πνευματικῶν καὶ σοφῶν conscriperat, teste Porphyrio in libro de vita Pythagorae & Stephano in voce τὸν θεόν. Corruptum est hujus non men in Commentariis Syriani cognomento Philoxeni in 12. Metaphysices Aristotelis, pag. 91. ubi Oderatus & Nicomachus inter recentiores Pythagoricos numerantur. De Nicomacho Photius in Bibliotheca & Suidas.

Ἐγένετο δὲ οὗτος ἡ μάρτυρας. Chæremonis Stoici librum de Comitis laudat Origenes in libris contra Celsum. Hic Chæremon Philosopham docuit Alexandriæ, & successorum habuit Dionysium Alexandrinum, ut docet Suidas in Dionysio. Restituendum est hoc nomen in libro septimo Nat. Quæst. Seneca capite 5. Charimandar quoque librum de Comitis scripsit. Scribendum est Chæremon. De hoc Hieronymus in libro secundo adversus Jovinianum. ita scribit: *Chæremon Stoicus, vir eloquentissimus, narrat de vita antiquorum & Egypti sacerdotium, quod omnibus mundi negotiis cursumque posseposuit, semper in templo fuerint, &c.* Quilocus Hieronymi totus defusimus est ex Porphyrii lib. 4. de abstinencia. Exstat Epigramma Martialis in hunc Chæremonem Stocum, libro undecimo Epigrammate 58. Ex quo appetet circa tempora Trajani illum vivisse.

Ἐγένετο δὲ οὗτος ἡ μάρτυρας. Cornutus Afer Leptitanus, Romæ Philosopham docuit Claudiu Neironis temporibus. Scriptis multa tum de Philosophia, tum de Eloquentia, ut refert Suidas. Huic Persius quintam Satyram tanquam magistro suo dicavit. Ejus liber de Græcorum theologia citatur ab auctore Etymologicu in voce ζεύς. Is ipse est liber, qui primum ab Aldo Manutio græcè est editus sub nomine Phornuti, cum Cornutus scribi debeat, ut docet auctor Etymologicu. Quippe locus ille qui citatur in Etymologico, extat hodie apud Phornutum in capite primo. Hunc libellum olim manuscriptum vidimus in Bibliotheca Memmiana; sed nullum erat nomen auctoris. Ex eo autem libro appetet, Cornutum allegorias lectatum fuisse. Quare Porphyrius merito illum recentiter Philosophos qui tropologicum sensum adamarunt. Eiusdem libri meminit Theodoritus in libro secundo de curatione Græcarum affectionum. Κερνέτος διόφθαλμος, τοῦ μηλιώτου θελογίας ζωτίδαι.

Ἐγένετο δὲ οὗτος ἡ μάρτυρας. Codex Fok. & Medicæus habet κερνέτος, & mox τὰ μηλιώτων μαθήματα; cui consentit codex Maz. quod quidem ad posteriorem locum pertinet.

Ἐγένετο δὲ οὗτος ἡ μάρτυρας. Ex his verbis colligere est, Origenem eodem magistro quo Heracliam aliam esse in Philosophia. Vocabatur autem illa Ammonius, ut Porphyrius supra dixit: *vir cui temporis Philosophorum celebrissimus.* De quo nihil attinet hic ea repeterem, quæ notavi ad Ann. Macellinum.

Μέγατη δέ τοι φύσις. Ex his appetet, nullum etiam peculiarem fuisse vestitum Clericorum, quandoquidem Heraclias Alexandriae Ecclesie presbyter, & qui postea ejusdem loci Episcopus fuit, philosophicum pallium semper retinuit.

Ἐγένετο δὲ οὗτος ἡ μάρτυρας. Hinc colligitur Origenem qui catechetes fuerat Alexandriæ, in privato auditorio, non autem in Ecclesia catechumenos instituisse. Neque enim Alexandro & Theodosio Episcopis id obiecserat Demetrius, quod Origenem in Ecclesia docere iussisset, si Alexandriæ id Origene factum fuisset. Quare fallitur Rufinus qui in cap. 3. hujus libri ita scribit: *Videntes Demetrum Episcopum quod ad ipsum precipue doctrinae gravatae predicationis verbi Dei, multis studiis plurima conlarent, catechizandi ei, id est, docendi magistrum in Ecclesia tribuit.*

Ἐγένετο δὲ οὗτος ἡ μάρτυρας. Alloquebantur Demetrium in tua persona, idque honoris causa. Subaudiens est igitur ἐπὶ τοιούτῳ, lantitas tua. Quæ voces dubio praecesterant, ut constaret apertius, si tamen Epistolam haberemus.

Ἐγένετο δὲ οὗτος ἡ μάρτυρας. Hæc Epistola ad Demetrium quæ est ab Alexandro Hieropolymorum Episcopo, in disertissimo, unde singulari numero loquitorum quamvis non tantum suo, sed & Cæsariensi Episcopinomine literas scribat.

Ἐγένετο δὲ οὗτος ἡ μάρτυρας. Scribendum est εὐαγγελίον, Cœnac finis vertit apud Synagoga. Urbs est Phrygiensis, sic dicta θεός τοῦ εὐαγγελίου, id est, εὐαγγελιστας, quod multi ex Macedonia illuc ad incolendam confluerint, unde primo quidem dicta est εὐαγγελιστας, postea vero corruptio vocabulo εὐαγγελιστης, vox est. Stephanus in lib. de urbibus τοῦ οἰκουμενικοῦ προσαγορευθεῖσαι μετὰ τοῦ πολιορκήσας εἰπεῖται πλησισχόσας συναδειληθεῖσαι. Et his appetet, συναδειληθεῖσαι cum duplice i. scribi debet. Quod quidem confirmant etiam nummi veteres. Extat apud Joannem Tristianum nummus Caracalla cum hac inscriptione ΣΥΝΝΑΔΕΩΝ, ΔΟΡΙΕΩΝ, ΙΩΝΩΝ. Quæ quidem inscriptio, docet Synadenies fuisse Dorionas, id est, Dorientes Jonibus permisitos. Erant enim origine Macedones, ac proinde Dorientes. Verum in medio Iou-

Ἐγένετο δὲ οὗτος ἡ μάρτυρας. Postrema vox abest à nostris codicibus Maz. Med. & Fekkes admodum necessaria est. Ceterum Origenes annum ætatis tunc agebat circiter tricelimum, cum primum venit in Palæstinam. Quippe illuc protulitus est sub finem imperii Antonini Caracalla, ut docet Eusebius hoc loco.

In Caput XX.

Ἐγένετο δὲ οὗτος ἡ μάρτυρας. Christophorus interpretatur libellos ex variis Scriptoribus excerptis, in-

quam flores. Certe Antiqui οἰλοκαλίας vocabant, A Catalogo Romanos interpretatur, ubi de Cajo, *De cimam quartam*, inquit, *que fertur ad Hebreos*, dicit non ejus esse. Sed & apud Romanos usque hodie quasi Paulus Apostoli non habetur. Inter Romanos Scriptores qui ita censuerunt, numerari potest Hippolytus Portuensis Episcopus. Hic enim in libro adversus haereses, Epistolam ad Hebreos Pauli Apostoli non esse affirmavit, teste Photio in Bibliotheca cap. 121.

In Caput XXII.

τὸν ἀπό τῆς πάσης τε καὶ τῆς στολῆς γραμμα. Extat hodie canon Paschalis Hippolyti. Quem Iosephus Scaliger libris suis de emendatione temporum intexit nosque illustravit. Sed & Aegidius Bucherius eundem latine vertit. Verum neuter illorum animadvertisit, Canonem hunc partem dyntaxat esse libri, quem Hippolytus conscriperat de Pascha. Cum tamen Eusebius id apertissime significet, ut ex hujus loci lectione apparet. Id cum Scaliger non animadvertisset, immorito reprehendit Eusebium, quod dixerit Hippolytum in eo libro ad primum usque Alexandri Imp. annum, seriem temporum determinasse. Immo vero, inquit Scaliger pag. 685, *Canon Hippolyti non in primum annum Imp. Alexandri definit, sed ab eodem incipit.* Verum id quidem est. Sed Eusebius non de Canone loquitur, quem Hippolytus operi suo de Pascha a iunxerat; verum de opere ipso in quo Hippolytus ordinem temporum dinumerans, in primo Alexandri Imp. anno desierat, nec erat, quod Scaliger tantopere miraretur illum Eusebii locationem. *Ἐπειδὴ τὸν ἀπό τῆς πάσης τε καὶ τῆς στολῆς γραμμα.* Est enim Graecis usitata locutio. Sic supra in cap. 6. hujus libri, de Clemente loquens Eusebius, *Ἀπό την πρώτην στολήν της ζωῆς εἰς τὴν κοινὴν τελείων στολήν της ζωῆς.* Rufinus certe locum Eusebii non aliter ac nos intellexit.

κατίνα προθεῖται. In codice Medicæ legitur προθεῖται. Pag. 224.

εἰς τὰ μέτρα τῶν ἑξαμέτρων. Id est, in caput secundum Genesios, ut notavit Scaliger in libro 7, de Emendatione temporum pag. 685, ubi tamen immorito reprehendit Hieronymum, quasi hoc non intellexerit Hieronymus. Ego vero aliter sentio. Plures enim Hippolyti libros recenset Hieronymus quam Eusebius. Itaque cum Hippolytum scripsisse dicit in Genesim, tam libros in Hexameron intelligit quam in Post-hexameron. Exstat Philonis liber eodem titulo, seu potius duo libri ut est in MS. Augustano.

εἰς τὸ ἄρχοντα. Theodoritus in dialogo qui Eranistes inscribitur, hunc librum Hippolyti ita citat, *εἰς τὸν ἄρχοντα μεταβλεψεν.*

πρὸς αἴτας ταῖς διόπτραις. De hoc Hippolyti libello vide Photii Bibliothecam cap. 121. Erat hic liber contra 32. haereses, quarum prima erat Dositheanorum; ultima Noetianorum. Quas haereses cum Ireneus in concionibus refutasset, earum compendium scripsit Hippolytus ejus discipulus, teste ibide Photio. Hunc porro Hippolyti libellum sape citavat Stephanus Cobanus, ut patet ex cap. 7. 10. & 13. libris secundi,

In Caput XXIII.

et cetera. Hac verba male accepit Hieronymus in Catalogo; quasi Origenes æmulatione Hippolyti impulsus, ad scribendum accesserit. Putavit enim *et cetera* ut ferri ad Hippolytum: cum tamen significet abhinc, velexinde. Subauditur enim *et cetera*. Porro ab his verbis cap. 23. incipit in codice Mazariño, cui consentit optimus ille codex Rusini quæ *epiphis laudavi*; nisi quod pro 23. capite scriptum habet 26.

μειαῖς οὐταις τοις προποναῖς. In codice Maz. pro
τοις notatur alias scribi*s*. Sed neutrum placet. Apud
Suidam in voce *ωρέγην* scribitur *τοιας* *s*. Quod si re-
tineamus, delendum erit *μειαῖς*.

Εκκλησίας ιερά πρεματών. Rufini versio
Commentarii loco erit. Quoniam tempore Origenes roga-
tus est ab Ecclesiis quae sunt apud Achaeam, ut illosque
pro convincendis hereticis, qui imbi liberius conva-
luerant, pervenirent. Idem scribit Hieronymus in
Catalogo, ubi de Origene.

Sed & μάταιος τῶν εὐελπιστῶν αρπάζων. Athæc præcipue referre hic debuerat Eusebius, quippe quæ ad historiam Ecclesiasticam maxime faciunt. Satiis erat omittere alia multa quæ de Origene commemoravit Eusebius; cuiusmodi est delegatio Duciis Arabia, & de Mamæa matre Imperatoris Alexandri, & alia nonnulla; quæ ad ipsius quidem Origenis gloriam spectant, sed ad historiam rerum Ecclesiasticarum parum conferunt. Decreta autem Episcoporum in causa Origenis, nequam hic erant omittenda. Verum nos immitiò de Eusebii querimur. Hic enim, cum omnibus quæ ad Origenis causam pertinent, accurate retulisset in secundo defensionis libro quam pro Origene conscriperat, eadem hic repetere superfluum duxit. Quare non hæc Eusebii culpa est, sed posterorum, qui nimio adversus Origenem odio, libros illos quos pro Origenis defensione Eusebius ac Pamphilus martyris ediderant, nobis invidenter. Nisi quod Photius exigua quadam eorum fragmenta, tanquam ex naufragio nobis conservavit. Ex cuius Bibliotheca, cap. 118. discimus duas adversus Origenem synodos collectas fuisse: quarum prior Origenem ex Alexandrina Ecclesia pellendum esse censuit; sed presbyterii honorem non aderit. Secunda vero Synodus Episcoporum Ægypti à Demetrio congregata, Origenem sacerdotio exiit: cui damnationi totius pene orbis Episcopi subscripterunt, ut docet Hieronymus, cuius hæc verba refert Rufinus in 2. Apologia: *Pro hoc fidore quid accepit premii? Damnatur à Demetrio Episcopo. Exceptus Palestina & Arabia & Phoenice atque Achaea Sacerdotibus, in damnationem eius consentit orbis.* Roma ipsa contrahunc cogit Senatum; non propter dogmatum novitatem, nec propter heresim, ut nunc adversus eum rabidi canes simulant: sed quia gloriam eloquentie eius & sciemcia ferre non poterant, & illo docente omnes muti putabantur. Porro hæc Pamphilus ex libro. 2. Apologeticum pro Origenे sunt hæc: οὐ πιστὸς ὁ ἀδοκίζας ἐποκτήνων, οὐ τινῶν φρεστήρων, κατὰ οἰεῖσθαι: οὐ τοῦ οὐ παύσιδέν φησι, φρεστὴ ματασθήματα δὲν ἀλλαγεῖσαν τὸ φρεσθόν, οὐ μάτη σφρεσθεντὸν, μάτη σιδηρευτὸν μη τοῦ φρεστήρων τινὲς ιδουσιν.

A **κατεύθυνσι**: αλλ' οὐ διηγένετος: αμαρτιῶν ἀποτελεσθαι
χρυσός, ἐγ τούτοις ποσιώνται πινερχεῖσιν αυτοὺς πολλούς
ἐγ τούτοις τούτοις εν μνήμῃσιν στον γραφίουν. **Euro-**
nymus tamen non depositum duntaxat, sed excom-
municatum à Demetrio dicit Origenem, & in eis
communione Ecclesie judicatum. Verum hoc De-
metrii sententia quamvis tot Episcoporum contentia
firmitata, absque effectu manifist; cum Origenes per-
byteri minus semper deinceps retinuerit, & in Ec-
clesia docere perseveraverit, ut docet Eusebius in
hoc libro, & Pamphilus in lib. 1. Apologia. Cur-
tem irrita fuerit hac sententia, duplex causa est. Pri-
mò quia in absentem prolatā fuerat absque legitima
citationib. Deinde, quia multorum Antithom.
ac præcipue Romani Episcopi auctoritate eis
confirmata.

B *ei cœlūs erat.* Positum videtur ab Eusebio pro*n.*
cœlūs, & sic intellexit Nicephorus. At Chilo-
phorus interpretatur *peralt.*

In Caput XXIV.

Eneirois dicitur ap. ceteros. Tertius. Ille si licet quatinus. In secundo libro Apologia pro Origene diximus quod non intellexit Christophorus. Porro et quantum tuor nostris codicibus hic addidimus vocem fratris, quae debeat in Regio exemplari, & in editione Stephani. Contraverò particula ab qua habemus in Regio, abest à nostris codicibus Mazarino, Medicæo & Fukeriano.

libris quos in Evangelium Joannis scriperat Origenes, teste Hieronymo in Praefatione ad Paulum de interpretatione sua Homiliarum in Lucam. Hoc
C verò novem duxatax, superfunt tomii Explanationis
Origenis in Joannis Evangelium, à Petriano latè
primum editi. Sed in vulgatis editionibus hi non
tomi male in triginta quatuor tomos distribuerent,
ut in praefatione sua recte movit doctissimus Gen-
brardus.

τὸν δὲ dragōτες. Hieronymus in libro quodam qui citatur à Rufino in Apologia 2. aduersus Hieronymum, indiculum texens librorum Origens, ita ait: *Scriptis in Genesim libros 13. Atque in Homiliarum libros duos, in Exodum excerptis, in Lesticum excerptis.* Et post multa, item monobiblia, *et apud libros 4. de resurrectione libros duos; et de resurrectione dialogos duos.* Contrahens Origens libros de resurrectione, scriptis Methodius Episcopus insignem librum de resurrectione, teste Hieronymo in libro de Scriptoribus Ecclesiasticis, & Maximo in scholiis ad librum Ecclesiasticae Hierarchie Dionysiacap. 7. Sed locum Maximi quia vulgatis editionibus mendoſissimus est, opera premitum erit hic apponere prout legi debet. *μετὰ δοῦλων Φίλια μαρτυροῦσε, τῷ Οὐκέτῳ ἀδειασθαι πάντας τὴν λόγιαν, ταῦτα διηγεῖται πεπίστας αὐτῷ φίλος.* Id est: *Lege quae adversus Origenem de resurrectione scriptis Methodius, sanctissimum martyris & Episcopii Olympi urbis Lycia, quem etiam Hadrianius dicta est.* Ex hoc Methodii libro seu potius dilogo πεπίστας αὐτῷ, egregia fragmenta habentur apud Epiphanium in hæren Originistarum, & apud Photium in Bibliotheca. Nec alia mihi videtur esse causa, cur Eusebius in Ecclesiastica historia nullam Methodii mentionem fecerit, cum tamen plures

alios commemoret Ecclesiasticos Scriptores, qui Methodio longe inferiores fuerunt. Sed cum Methodius stili aciem strinxisset aduersus Origenem, Eusebius qui Origenis erat studiostissimus, illum ut pote Origenis inimicum ne nominare quidem in historia sua sustinuit. Eandem ob causam in libro de Scriptoribus Ecclesiasticis Hieronymus, Rufinum quocum similitates exercuerat, de industria prætermisit. Ceterum Eusebius in hoc capite, duodecim tantum agnoscit libros Expositionum in Genesim, non tredecim ut Hieronymus in loco supra citato.

Esposuitur. Hieronymus in Epistola ad Magnum Oratorem Romanum, docet quod argumentum fuerit horum librorum Origenis. Clementem, inquit, imitatus Origenes, decem scriptis Sive mœtæas, Christianorum & Philosophorum inter se sententias comparans, & omnia nostra religionis dogmata de Platone & Aristotele, Namemo Corinthio que confirmans, Ex sexto hujus operis libro fragmentum profert idem Hieronymus in Apologia adversus Rufinum, non longe ab initio. Idem in Epistola ad Augustinum: Scriptis, inquit, Origenes in Epistolam Pauli ad Galatas quinque propriæ volumina: & decimum Stromatum suorum librum, commentario super explanationem sermone complevit.

Ιδέραφος οὐτομείσεις. Quid essent ἀλόγους pat. non intellexerunt Interpretes. Jurisconsulti ἀλόγους vocant testamentum, quod testatoris manus per scriptum est, non autem sola subscriptione firmatum. Eodem modo Eusebius ἀλόγους θεοφυλακούς vocat, notationes manu ipsius Origenis praefixa aut sub junctas singulistomis. Solebant enim auctores vel initio, vel in fine librorum suorum, quædam suam autodnotare. Talis est illa ἀναγνώσις Irenæi quam in fine librorum suorum ad scriperat, teste Eusebio suprà lib. 5. cap. 29. Ejusdem generis est adnotatio illa quæ legitur in fine procathechesis Cyrilli, quæ, meo quidem judicio, melius adscriberetur ante primæ Catechesis initium. ἀλόγους igitur hoc loco idem fuit quod ἀλόγους. Scipio ad Hilarium fragmento de Synodus: Exemplum Epistola quo Abbatum reum non esse holographa manu Valens scripti, & Virgilius subscripti. Julius Papa in Epistola ad Synodum Antiochenam: οὐ πάντα ἔγειρε τηρούμενος χειρὶ ἀλόγους αὐθιτινὸν, &c. Denique Hieronymus in Apolog. 2. aduersus Rufinum: Quæ Epistola holographa teneat ab iis ad quos perlatæ sibi.

In Caput XXV.

Ιδέραφος. Locus Origenis integer exstat in capite 3. Philocalia. Sed Philocalia ex hoc vicissim loco emendanda est. Nam ubi legitur: εἰνοῖς δὲ ὅτις ἀλόγους, &c. scriendum est: εἰνοῖς, δοξαντικοῦς ταῦτα αὐτοῖς γονεῖσιν ἐστιν. sicut in nostris codicibus habetur, & apud Suidam in voce ἀλόγους. Solemnis est hic error omnium editionum, ut εἰνοῖς scribant, quoties verbum sequens incipiat à vocali. In optimis tamen exemplaribus semper εἰνοῖς scribitur, etiam sequatur vocalis.

Sed εἰνοῖς. Victorinus in Apocalypsim. Sunt autem, inquit, viginti quinque libri Veteris Testamenti, viginti duos in excerptis Theodoti invenies. Quæ sunt excerpta illa Theodoti, superiori annotavi, libri

A scilicet hypotyposeon Clementis Alexandrini. Porro quod alii viginti quatuor Veteris Testamendi libros, alij duos tantum & viginti numerabant, id ex ea causa profectum est, quod librum Ruth & librum lamentationum Hieremie quidam leorfum in Scripturarum Catalogo numerabant; ut docet Hieronymus in præfatione ad libros Regum, ubi sine dubio alludit ad Victorini locum, cum ait: *Quamquam nonnulli Ruth & Kinorb inter Hagiographa scriptissent, & hos libros in suo putent numero suppandalos: ac per hoc esse præsa legi libros viginti quinque, quos sub numero 24. Seniorum Apocalypsis Ioannis inducit.* Quidam vero non Ruth & lamentationum libros, sed Tobiam & Judith reliquis addentes, viginti quatuor libros Veteris Testamenti numerabant, ut scribit Hilarius. Alij vero viginti septem libros Veteris Testamenti numerabant, ut docet Epiphanius in libro 1. aduersus haereses, & in libro de Ponderibus.

Ιδέραφος οὐτομείσεις. Sic edidit Rob. Stephanus, nescio quos codices fecerunt. Nam in Regio exemplari, perinde ac in Maz. Med. & Fuk. legitur tantum ἀλόγους. Christophorus vero addidit Vagedaber ex Hieronymo in præfatione supra citata.

Ιδέραφος οὐτομείσεις. Quatuor nostri codices, Regius scilicet ac Maz. cum Med. ac Fuk. habent, σαφτέτε. Paulus post pro εἰφιρθιλλη, ijdem codices scriptum habent εἰφθωλλη. Item μαλάχη pro μαλάχη: & καιλάχη pro καιλάχη. Denique σαβανάλη, non σαβάνη ē ē ut Stephanus excudit.

Ιδέραφος οὐτομείσεις. Tota hæc pericope abest à nostris codicibus Maz. Med. & Fuk. Habetur tamen in Regio exemplari, Rufinus quoque in versione hujus loci habet cantus canticorum.

Ιδέραφος. Omissus est in hoc Catalogo liber duodecim Prophetarum. Quo factum est, ut cum viginti duos libros se numeraturum promiserit Origenes, unus dumtaxat & viginti reperiuntur. In Rufini versione recensetur hic liber statim post Canticum canticorum. Nec aliter Hilarius in prologo e narrationis in Psalmos, & Cyrus Hierosolymitanus. Ceterum sacre Scriptura libri longè alio ordine hic recensentur quam ab Epiphanio & Hieronymo & Melitone, cuius locum iupta retulit Eusebius in fine lib. 4. Hilarius vero in prologo Commentariorum in Psalmos, cum Origenem priorsus consentit. Nec id mirum, cum totus fere prologus ille Hilarij. translatus sit ex Commentarijs in Psalmos;

Dicit testatur Hieronymus.

Ιδέραφος οὐτομείσεις. Verba hæc sunt Origenis ut apparent. Atque ita Rufinus & Langus & Musculus interpretati sunt. Solus Christophorus hæc Eusebij verba esse censuit, cui non assentior. Quamvis in codice Maz. & Med. post vocem μαλάχη apposita sit finalis distinctio. In Regio autem exemplari totus hic locus absque ulla distinctione continuaatur, ὥστε πάντας οὐτομείσεις μαλάχη εἰσὶ τοῦτον εἶναι γνῶσθαι. Et post ultimam hanc vocem apposita est media distinctio seu mora: Quasi locus Origenis incipiat à verbis quæ proxime sequuntur. Verum ut jam dixi, magis placet Rufini distinctio. Porro de quatuor Evangelii quæ soli ab Ecclesia Catholica admittuntur, non solum

in suis in Matthæum Commentariis testatus fuerat Origenes; sed etiam in principio Commentario-rum in Lucam. Quem locum, quia ab Eusebio prætermisssus est, hic apponam: *Ecclesia quænor habet Evangelia; heresplurima. E quibus quoddam inscribitur secundum Aegyptios: alius juxta duodecim Apostolos. Ansus fuit & Basilius scribere Evangelium & suo illud nomine titulare, &c.*

A ideo monendum duxi, non quod de illorum laude quicquam detrahamus; sed ut ostendamus, nos sine causa novam Eusebij versionem à nobis suscepimus. Nec tamen omnes illorum lapsus nostre infiniti; sed sicut locus difficultis & ambiguus occursum illorum versionem non pigebit adducere.

In Caput XXVI.

*Ἐν τῷ πλημνῷ δὲ τὸ ἔτος κατὰ Ιωάννῳ. Locus Origenis quem hic adducit Eusebius, est è procēmio libri quinti Explanationum in Joannis Evangelium: cuius procēmij pars maxima extat in cap. 5. Philocaliz. Cum illo igitur fragmō jun-
dus est hic locus qui ab Eusebio nostro adducitur. Porro in eo procēmio disputat Origenes, an de rebus divinis multi scribendi sint libri. Ac primū affert locum ex Ecclesiaste, qui vetat multitudinem confidere librorum. Deinde adducit exemplum sanctorum virorum, Prophetarum scilicet & Apostolorum, qui omnes pauca scripsere. Sed collector Philocaliz, cuncta hæc exempla de industria prætermisit, ut ipsem fatetur pag. 69. editionis Græco-latinæ. Proinde hic Origenis locus quem adducit Eusebius, inferi debet pag. 69. supradictæ editionis, ante illa verba i& 1721. pag. 69,
&c.*

Pag. 227. *Στοματικούσαντος καὶ ὀπούντοντος εἰδεῖν. Jam supra mōnūmus & πομνημόνιου idem esse ac reminisci, & memoriter recitare, quemadmodum solent discipuli, cum magistrorum dictata recitant. χολογαρεῖν vero est brevibus scholiis illustrare; quod fit cum obscuras voces alijs vocibus magis usitatis explicamus. Interpretes ac præcipue Christophorfonum nihil hic vidisse, ex eorum versione appetit. Nam primum ἀπομνημόνια Christophorfonus vertit: in Commentarios redigere. Putavit scilicet ἀπομνημόνιata idem esse ac Commentarios: quem errorem jam antea refutavi. Vocem autem χολογαρεῖν interpretatur, dicit a ex præceptoris ore scribere, quo nihil dici potuit absurdius. Ait enim Origenes sententiam Epistola ad Hebræos esse ipsius Apostoli: verba autem & compositionem totius orationis, scilicet alterius cuiusdam, qui verba Apostoli memoria mandaverit, eaque elegantiū tanquam Scholia stes exposuerit. Quod si χολογαρεῖ idem esset ac dictata ex præceptoris ore scribere, ipsa verba jam essent Apostoli, quod tam negat Origenes. Sed nimis ignoravat Christophorfonus quid essent scholia. Amelius Philosophus Plotini auditor scriptis scholiorum libros centum, in quibus ea quæ a Plotino in familiari colloquio striccius erant tradita, ipse uberior exponebat, ut testatur Porphyrius in vita Plotini. Quare de Amelio dici potest, eum ἀπομνημόνια καὶ χολογαρησά τὰ πλατίνου. Eodem sensu Longinus in lib. de fine adversus Plotinum, de Anno & Medio Philosophis loquens ita dicit: εἰ δέ μηδὲ κομιδὴ πρᾶσι ματατῆς τῶν πλατάνων οἵ ποτε διπομνημόνιοι εἰστοῦντες, εἰς τὸντούς τόπους διερεύονται πιστίς εἰσαβολα. Id est, alij vero exigua quedam excerpta ex veterum libris commemorantes, de iisdem quibus illi argumentis ac locis scribere instituerunt. Vide quæ supra annotavi ad caput 17. lib. 4.*

ἴσθομητε δὲ τούτων. Pessime hæc Origenis verbaverunt Musculus & Christophorfonus. Quod

Fuk. & Savil. & apud Nicephorum legitur *διάφε-
τον. In Chronicō Eusebij hæc Origenis migrationem ab urbe Alexandrina ad Cæsariensem, in quib[us]dam codicibus refert anno 12. Alexandri, ut teſſis est Pontacus. Sed mira est Eusebij à seipso diffensio, qui in Chronicō eam migrationem commemoratione anno, velbiennio post mortem Demetrii. Hic vero Origenem Alexandriā migrasse scribit, paulo ante quam Demetrius ultimum diem obiisse. Quod quidem verius puto. Nam post Demetrii intermissionem, nihil jam causa erat cur Origenes Alexandria decederet. Cum præfertim Demetrio successisset Heraclias, unus ex discipulis Origenis. Accedit quod hoc refert Eusebius, Origenem ex urbe Alexandria decedentem, munus suum, & catechizandi officium h[ab]ræclæ tradidisse. Ex quo apparet, Origenem postea prolatam à Demetrio adversus ipsum excommunicationis sententiam, Alexandria decessisse. Neque enim post illam sententiam migrationem suum in Alexandrina Ecclesia Origenes retine potuit. Recte igitur Baronius Eusebij Chronicō emendat; & Origenis quidem migrationem ab urbe Alexandrina confert in annum 10. Alexandri, mortem vero Demetrii in annum sequentem. Sed in eo labitur, quod sententiam excommunicationis à Demetrio latam esse dicit anno ante quam Alexandria migraret Origenes; quod refutavimus. Cui enim magisterium suum Origenes semper Alexandriæ retinuerit, apparet ipsum ante damnationem illinc dilectissime. Porro cum Origenes se à Demetrio in Synodo Episcoporum damnatum esse conperisset, epistolam scripsit ad amicos suos qui erant Alexandria, quæ in Demetrio & reliquo Episcopos invechiebatur. Eius partem citat Hieronymus in lib. 2. aduersus Rufinum. Porro jam semel Origenes Cæsaream se receperat, Antonini Caracalla temporibus: sed à Demetrio honorifice revocata brevi Alexandriam redierat, ut supra relatum est. Postea vero cum in Achaiam proficeretur, per Cæsaream Palæstinæ transiens, ibidem presbyter ordinatus.*

διαγνάμενον καταδεῖται. Antea Heraclias adjutor duntaxat Origenis fuerat in docendo, & quasi proculus ut refert supra cap. 15. Post discessum autem Origenis, Catechetes fuit. Hæc Baronius cum minime distinxisset, Eusebium hic falli pavuit.

In Caput XXVII.

τὸν πάταχον. Codex Medicæus addit. ἄστρα εἰπεῖν. Quod confirmare videtur Rufinus. Eadem verba reperi etiam in codice Maz. Fuk. & Sav. Ceterum in hujus loci distinctione variant notitie-dices. Nam Regius quidem uno tenore scribit παραχρήτε αὐτοῦ εἰς διδασκαλία, & sic Nicephorus

Reliqui codices post vocem αὐτῷ moram adhibent.

Ἐκκλησιαστικὸν λόγον. Id est officium docendi in Ecclesia de quo supra annotavi.

In Caput XXVIII.

Ἐπειδὴ τὸ τρίτον γένον. Hujus loci sensum Christopheronius minime intellectus, qui Ambrosium & Protoctetum sub finem Imperij Maximini ob nomen Christi vexatos fuisse censuit. Verum id non dicit Eusebius, sed hoc tantum sibi vult, toto Maximini Imperij tempore persecutionem duravisse, sed dies illius breviores fuisse, ut de Antichristo Scriptura loquitur. Porro persecutio illa sub Maximino Imp. post diuturnam Ecclesiæ pacem repente oborta est ob frequentes & gravissimos terræ motus, quos more suo Gentiles Christianis imputabant, ut testis est Firmilianus in Epistola ad Cyprianum. Vide Baronium ad annum Christi 237.

14.229. Σεπταριῶν δι. Ab his verbis caput 29. incipit in codice Maz. & Fuk. & Reg.

In Caput XXIX.

Ἐπειδὴ τὸ τέταρτον. Lego ἀμέτραιον, ut legisse videtur Rufinus. Mos ubi legitur: σωτὴρ τῆς κοινωνίας, ita potest accipi quasi subaudiatū ἡμεῖς τε θηρευτέον. Atque ita sensus non erit absolutus nisi post vocem περὶ λαοῦ θηραί.

Ἐπειδὴ τὸ πέμπτον. Musculus eumque fecutus Christopheronius, hunc locum ita verterunt: Et multi de campis suis illustribus & nobilibus viris eligendis contarentur.

Ἐπειδὴ τὸ οκτώτον. Fuit enim hæc solemnis acclamatio in electionibus Episcoporum: cuius rei plurima passim occurruerunt exempla, ut apud Philostorgium in libro 9. cap. 10. Et in Actis designationis Eridij que inter Epistolas Augustini leguntur, eadem acclamatiōes leguntur: Dignus & justus est, dictum est vices. Bene meritus, bene dignus, dictum est quintus.

Ἐπειδὴ τὸ οκτώτον. Post hæc verba codex Med. Maz. & Fuk. haec addunt: ὅτι τοῖς τε πατρούσιοις τετοντας εἰπεῖσθαι τα, quæ nec Regius codex nec Rufinus agnoscit.

In Caput XXX.

Ἐπειδὴ τὸ οκτώτον μαθήματα. Rom. disciplinas Eusebius appellat Jus civile, quod Gregorius in urbe Beryto discebat, tunc cum ab Origene ad altiora studia est excitatus, ut ipsemet scribit in oratione ad Origenem. Idem testatur Origenes in Epistola ad Gregorium cap. 13. Philocalia.

In Caput XXXI.

Ἐπειδὴ τὸ οκτώτον. Ultima vox delenda est, quippe nec in tribus nostris codicibus habetur Maz. Med. & Fuk. nec apud Suidam in voce αὐτῷ γράψει.

Ἐπειδὴ τὸ οκτώτον. Hæc verba delenda esse existimo. Primum, quia nec in versione Rufini, nec apud Hieronymum habentur. Deinde cum de Scriptore Ecclesiastico hic agatur, ridiculum foret ante omnia mentionem facere librum, qui nihil propter medicinas ex herbis & metallicis, ac magicis figuris atque incantationibus

A continebant. Nam eiusmodi erant κείμενα libri, ut testis est Suidas & Georgius Syncellus; à Veneris cesto ita dicti, eo quod ainatoria præcipue complectentur. Postremo Africanus is qui κείμενα composuit, alias omnino esse videtur ab Africano Chronographo, de quo hic loquitur Eusebius. Nam ille quidem cestorum Scriptor, oriundus fuit ex Libya ut testatur Suidas; & σιτετονον vocabatur teste codem Suida. Scaliger tamen in animadversionibus Eusebianis Sextum Africanum cum appellat. Sed forte apud Suidam κείμενον emendandum est pro σιτετονον; ut Africanus ille Celsus cognominatus sit, perinde ac Clemens Stromateus. Africanus vero Chronographus oriundus fuit ex Palæstina, oppido Emmaunte, ut docet Eusebius in Chronicō, qui & Julianum Africanum eum appellat. Præterea Christianus fuit, cum alter Cestorum Scriptor Gentilis fuerit, ut ex argumento eius librorum satis appareat. Fuit etiam alter Julius Africanus, qui librum de bellico apparatu conscripsit. Qui quidem liber in manuscripto codice bibliothecæ Regiae κείμενον inscribitur, atque ita citatur à Politiano in Miscellaneis. Sanci Græci in p̄figendis librorum titulis ambitionis fuerunt. κείμενα itaque videntur vocasse libros, qui multiplici variarum rerum cognitione referri essent, instar Cesti, qui apud Græcos balteum variegatum significat. Ab eadem causa dicti sunt Clementis σπωματίσ.

In Caput XXXII.

Ἐπειδὴ τὸ οκτώτον Παμφίλου ζειν. Tres pag. 231. libros de vita Pamphili martyris scriptis Eusebius, & quidem elegantissimos, ut testatur Hieronymus in Apologetico 1. aduersus Rufinum, ubi etiam fragmentum ex tertio eius operis libro adducit. Eorumdem librorum meminit in Epistola ad Marcellam. Porro in tertio libro de vita Pamphili martyris, indicem Origenis librorum retulerat Eusebius. Hieronymus in Apologetico 2. aduersus Rufinum: Numerā, inquit, librorum eius indices, qui in tertio volumine Ensebij, in quo scribit vitam Pamphili, continentur: & non dico sex millia, sed tertiam partem non reperies.

Ἐπειδὴ τὸ οκτώτον. Rēcte, meo quidem iudicio, codex Medicæus & Fuk. scribit una voce ιησουμάρτυρος. Sic autem Græci vocant eos, qui Sacerdotes simul & Martyres fuerunt, ut patet ex Græcorum menologijs. Cum ergo Pamphilus presbyter idem & martyr fuerit, merito ιησουμάρτυρος appellatur. Sic etiam in D̄sequenti capite scriptum habet codex Med. & Fuk. Græci quatuor habent Martyrum genera, ut ex eorum menologijs colligitur. Quoddam enim μιχαλιμάρτυρος vocant, id est, magnos Martyres, qualis est Demetrius, Georgius ac Theodorus. Alios vocant ιησουμάρτυρας, verbi gratia Niconem & alios. Alij vocantur ιησουμάρτυρες, Martyres scilicet qui Episcopali apice decorati sunt. Interdum tamen presbyteros sic appellant. Certe in Typico sancti Sabæ, die 22. Martij annotatur festum της αγίας ιησουμάρτυρος βασιλείου φρεσκεύσεων. Reliqui simpliciter Martyres dicuntur à Græcis. Est etiam apud eostitulus ιησουμάρτυρος, qui communis est Stephano ac Thecle. Nam ut inter vitos primus Stephanus; sic prima inter feminas Thecla martyrio coronata est. Ceterum quanto sint eleganter Latinis

Graci, vel ex hoc apparet, quod apud Gracos singuli Sancti sua habent epitheta, quibus quasi titulis ornantur ac distinguuntur,

επιτίτα. Adverbialiter positum est more Gracorum; quod tamen nec Musculus nec Christophorus animadverterunt.

In Caput XXXII.

καὶ οὐδὲν οὐδεὶς αὐτοῖς. Musculus vertit: Secundum propriæ ac separate substantia circumscriptiōnem non existit. Male ut apparet. Itaque Christophorus voce illam separate expunxit; certe autem retinuit. οὐδεὶς αὐτοῖς nihil est aliud quā substantia differentia. Unde Gregorius Nyssenus in libro de differentia essentiæ & subsistentiæ, subsistentiam ita definit: ἡ τοῦ θεοῦ τοῦ αὐτοῦ γένους εἰ τὸ τοῦ πράγματος σημαντικόν οὐδεὶς αὐτοῖς. Et paulo ante dixerat: τὰ δὲ τὰ καθ' ικανονισμάτων εἴ τι μάτια δι' αὐτοῖς καινότητος φύσεως εἰ παρέτασταν μάτια, ἀλλὰ πράγματα των Στρατηγῶν, &c. Initio libri de Arianiis ita scribit: οὐδὲ τίποτε αὐτοῖς αποδοξάται, καὶ τὰ μάτια τὰς οὐδεὶς αὐτοῖς εἰσαγότων. Eadem verba leguntur in Epistola 43. Basilij ad Gregorium Nyssenum. Quam quidem Epistolam Gregorius Nyssenus in eo quem dixi libro totam fere transcripsit. Porro videtur Beryllus οὐδεὶς accepisse personalia; more scilicet sui, quo οὐδεὶς & οὐδεὶς inter se confundebantur. Errabat igitur Beryllus, qui Christum ante Incarnationem, nullam propriæ personæ differentiam habuisse dicebat. Sed quod idem ajebat, Dominum nostrum non habere propriam Deitatem, sed tantum paternam in ipso inhabitantem, in eo quidem recte sentiebat. Neque enim propria est divinitas Patris, propriæ Filii; sed una eademque est trium personarum divinitas. Alioquin tres essent Dii, non unus Deus. Ita si sensis, excusari potest Beryllus. Quod si existimavit filium non esse propriæ Deum, sed tantum appellative ac participative, in eo hallucinatus est. Certe cum ante Incarnationem filium personaliter non substituisse dixerit, sequitur ut divinitatem ei quoque abrogaverit.

ὅτι καὶ λίγει. Musculus & Christophorus adverbium esse existimarent, cum tamen legendum sit disiunctum, τι, quemadmodum in codice Regio diferte scriptum inveni. In Maz. & Med. scriptum est λίγει, perinde ac in Savilius libro.

ἀναλαβὼν αὐτῷ. Hujus verbi vim optime expousit Nicephorus in lib. 5. cap. 22, cuius verba scholijs vicem præstabant: ὅρμα τε καὶ ἄπλος προσανυκτώμενος. At Musculus & Christophorus verbum ἀναλαβὼν conjungunt cum voce λίγει.

ἀπομήνυε. Dudum conjecteram scriendum esse μετάμοντι πιει μήνης αὐτοῖς οὐδεὶς. Tandem vero in Medicæo ac Maz. Fuk. & Savil. codicibus ita distinete scriptum inveni.

Pag. 232. ἐν τῷ διατάξει. Scriperat Eusebius lex libros διατάξεις ιατροῦ αὐτοῖς, ut scribit Hieronymus tum in Catalogo, tum in Apologetico 1. adversus Rufinum. Horum primum librum interpretatus est Rufinus, & sub nomine Pamphilii Martyris edidit. Quo quidem nomine gravissime reprehenditur ab Hieronymo, quodlibet Eusebij, quem Hieronymus semper haeticum nominat, præfixo Pamphilii

martyris titulo evulgasset. Sed respondere possit Rufinus id quod hic ab Eusebio dicitur, Apologium illam pro Origene ab utroque simul elaboratum fuisse, tam à Pamphilo martyre, quam ab Eusebio. Quod testatur etiam Photius in Bibliotheca cap. 120. Ubi ait Pamphilum, cum esset in carcere, quoniam libros pro Origene una cum Eusebio scripisse ad Confessores qui in metallis erant: sextum vero post mortem Pamphili ab Eusebio adjectum esse. Ceterum ex hoc Eusebii libro quem pro defensione Origenes conscripsit, colligere est iam tum cuncti multis, qui Origenem reprehenderent ob dogmatum novitatem. Inter quos præcipuus fuit Methodius, qui & librum de resurrectione scripsit adverba Originem, teste Hieronymo & Epiphanio. Atque hæc causa mihi videtur fusse, cur Eusebius in his Historiæ Ecclesiastica libris nullam Methodi mentionem fecerit. Nam cum omnes Ecclesiastici Scriptores in hoc opere accurate commemoratione, Methodium tamen de industria prætermissem, eo quod Origenem quem ipse præcepit ministrare, impugnavisset. Hinc etiam est quod contra Paphyrii libros post eundem Methodium scripsit: quæ simulatione quadam & odio adversus Methodium incitatus. Certè Eusebius in libro 6. Apologia pro Origene, respondebat objectionibus Methodi: *Quomodo, inquit, ausus es Methodio mentira Origenem scribere, qui haec & haec de Origeno, cuius est dogmatibus. Citantur haec verba ab Hieronymo in lib. 1. adversus Rufinum.*

In Caput XXXIV.

C μιταρχεῖν ἵθιλησαι. In codice Fuk. & Sav. legitur εὐμεταποζεῖν, quod est eleganter.

τοῖς εἰ ταῦτα πλάναν εἰ ταξινομεῖν. Musculus: *Qui proper peccata iniqua rebanuit, & sicut electi terpres Nicephori; male ut sentio. Nam irrationabil aliquid est hic quam censerit, verlari, in peccatum ordine collocari. Sic ταῦτα πλάναν dicit Dionysius in cap. 46. hujuslibri.*

ἡ πιθαρχεῖσθαι. Historiam hanc de Philippo Imperatore quem Babylas Episcopus ab Ecclesia adiuto repulit, refert auctor Chronicus Alexandrinus ex narratione Leontij Episcopi Antiocheni, qui sub Constantio Imp. vixit. Eadem fere narrat Chrysostomus in oratione de sancto Babyla contra Gaitiles, nisi quod Imperatorem ipsum non nominaret.

In Caput XXXV.

D διατάξεις ταχιγένειοι: μιταλαμέναι. Eniphius. I dem testatur Pamphilus martyris in lib. 1. Apologia pro Origene, his verbis: *Quæcumque per religiosum vel servaverit disciplinam, & præcererit verbo Domini, & aeternæ operam dederit, dubium non est ex his quæ ad eius laboris & studij eius certissima aegrianius inueni: præcipue vero per eos traxit quos pene quoniam in ecclesia habebat ex tempore, quos & de cibente. Nam ad monimentum posteritatis tradiebant.*

εἰλατο τὸ Επικουρεῖν. Duo fueri Celsi Epicurei¹⁷ seculæ Philosophi; quorum alter Neronis ætate vixit, alter circa Antonini tempora. ut scribit Origenes in libro 1. contra Celsum. Adversus hunc posteriorum Celsum scriptit Origenes octo el-

gintissimos libros qui etiamnum supersunt. Hic est A colligerem, atq; ea latino sermone nostris legenda trans-
Celsus, cui Lucianus librum suum qui Alexander seu
falsus vates inscribitur, nuncupavit, cum ab eo ro-
gatus esset ut vitam impostoris illius literis traderet.
In fine autem illius libri, Lucianus cum alloquens
Epicureum fuisse aperte significat his verbis: καὶ τοῖς
μάλιστα καὶ εἰς μάλιστα, ἀρδεῖται πάντας οὐκ οὐκ
εἶτα μάλιστα θαυμαστας εἴχω, εἰπών τοφία, καὶ τοι πρός
ἀληθείαν ἔρωτι, εἰς τούτου τραπέτων, εἰς θεούτων καὶ γαλά-
νθείων, εἰς διεξιστητού τρόποτος επωνύμων τὸ πλάνον, οὐκ
εἰς τοι οὐδεν, εἰπών τιμωρῶν, &c. Quibus etiam
verbis indicare videtur Lucianus librum Celsi qui
dicitur αὐτὸν dicebatur.

ζεφεὶς δὲ ἡ Φατιῶν. Hieronymus in Epistola 65.
Ipsa Origenes in Epistola, quam scribit ad Fabianum,
Rom. urbis Episcopum, panitentiam agit cur talia scri-
perit; & causam tamen meritorum in Ambrosum confert,
quod secreto edita in publicum protulerit.

In Caput XXXVII.

τάλιν ωρεύοντας. Jam enim ante Origenes rogatus
ab Episcopis in Arabiā venerat, & adversus Beryl-
lum in Ecclesia disputaverat, eamque ab hæretico
erore revocaverat.

καὶ οὐτας τε λόγους. Magis placet altera lectio quam
in Fuk. & Savil. codice reperi καὶ οὐτας τε λόγους. Quā
cripturam confirmat Rufinus. Iterum, inquit,
Origenes rogatur ab omnibus interesse & facere ser-
mones.

In Caput XXXVIII.

καὶ οὐτας τε λόγους. Triplex fuit opus Orige-
nis in lacram Scripturam: Commentarii scilicet,
scholia & homiliae. Et Commentarii quidem in do-
ctorum gratiam conscripti sunt. Scholia vero C
citiam Doctorum gratia ab Origene sunt elaborata:
sed in eos libros qui perpetuis & uberioribus Com-
mentariis nequamquam opus habebant. Homiliae
vero cum ad populum haberentur, ad captum multitudi-
nibus sunt accommodatae. Hoc est quod Sedu-
lius inquit in Praefatione operis Paschalis: Cogno-
scam, inquit, persistissimum divina legis Originem tri-
bus nihilominus editionibus prope cuncta que differunt
aperteisse. Vide Hieronymus in Praefationibus tum
in Elaiam, tum in Matthæum. Idem in Praefatione
Commentariorum in Epist. ad Galatas, ubi triplices
illud opus Originis commemorat, pro Homiliae
tractatus dicit, quod idem est. Nam Latini vocare
solent tractatus, quas Græci dicunt Homiliae, ut
ex Augustini Retractionibus, & ex Possidio col-
ligimus. Et in homiliae quidem Originis cum vul-
gum alloqueretur, communis editione 70. Inter-
pretum utebatur. In explanationibus vero alias D
quoque editiones & Hebraicam veritatem pro-
ferrebat, teste Hieronymo in proemio Hebraicau-
rum quæstionum. De hoc triplici Originis opere
loquitur etiam Rufinus in Epistola ad Ursacium, quā
præfixit interpretationi Originis in librum Numeri-
orum. Sed cum in vulgatis editionibus haec Episto-
la desideretur, eam ex MS. codice doctissimi viri E-
merici Bigotii hic apponendam esse duxi.

Incipit Prologus Rufini in librum Numeri ad Ursacium.

Ut verbis tibi, frater, beati martyris loquar, bene ad-
mones Donare carisme. Nam & promissæ mememini,
ut si qua sint Adamantii sensis in legem Moysi dicta

A colligerem, atq; ea latino sermone nostris legenda trans-
ferrem. Sed reddenda pollicitatione non tempesta-
vum ut ille ait, sed tempes tuum nobis tempus ac tribu-
dum fuit. Quis enim ibi sicut locutus est, ubi hostiata tela
metuntur, ubi in oculis est urbium agorūque vasta-
tio, ubi fugitur per marina discrimina, & ne ipsa quidē
absque metu habentur exilia. In conspectu etenim ut vi-
debas etiam ipse nostro Barbarus, qui Regno oppido
miscebat incendia, angustissimo a nobis freto, ubi Italia
solum Siculo dirinxerat, arcebatur. In his ergo positio, quæ
esse adscriendum securitas potuit, & præcipue ad inter-
pretandum, ubi non ita proprios expedire sensus, ut
alios aptare proponitur. Tamen si quæ nox animos
minore metu hostiis concusset excidit, & breve salutem
lucubrandi otium dedit, quasi ad solamen malorum, le-
tandaque peregrinationis gratia, quemcumque in Nu-
merorum libro, sive Homiletico stilo, sive etiam ex his
que Excerpta appellantur, scripta reperiuntur, hec perur-
gentie, Romanam potius voce ex diversis in unum or-
dem collecta digestissima. Te quoque ipso in quampluri-
mis juvente, Ursaci, nostrum laborem dum nimis cupi-
dus, pueruli notari tardum putas esse ministerium. Scire
tamen e volo, frater, quod hec lectio vias quidem ape-
riat intelligentia, non tamen singillatum cuncta quæ
scripta sunt, differat, ut inexplicationum libris legisti;
quo scilicet etiam letor non redatur otiosus, sed pun-
gator suum, scilicet scriptum est, & producat sensum, &
audito verbo bono, ut sapiens adjiciat ad illud. Igitur
ut possum quæ in iunxit explicare contendeo. Jam enim
ex omnibus quæ in lege scripta reperi, sola ut puto in
Deuteronomio definiat oratione, quas si Dominus ja-
verit & sanuitem dederit oculis, cupimus reliquo cor-
pori sociare: quanvis amantisimius filius noster Pimia-
nus, cuius religiosum costum pro amore pudicit & profu-
gum comitamus, injungat & alia. Sed orate commu-
niter, ut adsit Dominus, & temporibus pacem tribuat,
gratiam laborantibus donet, & fructum operis nostri in
proficitum legentem promeat.

ιανταῖς. Hos ιανταῖς vocat Theodoritus in
libro 2. hæreticarum fabularum cap. 7. ab El-
cesai quodam ita dictos. Epiphanius in hæresi
Ebionæorum, hunc Elxæum pseudoprophetam
nominat; qui cum se Ebionæis ad junxitset, auctor
eis fuit nova eujusdam de Christo sententia,
vagæ admodum & incertæ quam ibidem refert Epiphanius,
plane similem iis quæ refert Theodoritus
in dicto loco. Ex quo appetat, id quod antea di-
xi, Elxæum & Elcesai unum & eundem esse. Huic
etiam Elxai vocat Epiphanius in hæresi Osseno-
rum, & Trajanis temporibus vixisse ait. Quem quidem
auctorem esse hæresis Elcesitarum, ex co-
covincimus, quod narrat Epiphanius. Primum
enim librum quandam ab eo promulgatum esse
scribit, propheticō spiritu & divina sapientia plen-
num. Deinde affirmabat Elxai, nullum esse cri-
men, si quis perfectionis tempore Idolis sacrificaret,
dummodo id non ex animo faceret. Eadem
vero de Elcesaitis hic prodit Originis. Sed
clarius id ipsum testatur Epiphanius in hæresi Sam-
psæorum, ubi Elcesaios (quos eosdem esse cum
Elcesaitis jam probavimus) auctorem se & se sua
habuisse Elxæum vel Elxai scribit. Quare fallitur Scalig-
er, qui in capite 27. Elenchi, ἢ λέξιν nihil aliud es-
se dixit quam Elxæum: Ergo Elcesai seu Elcesaitæ,
idem essent cum Elxæis, quo nihil est absurdius.
Adde quod Elcesai seu Elcesaitæ, cum unico σ, μα

scribuntur; Est ei vero cum duplice. Itaque; corrigen-
dus est Epiphanius in haeresi Ebionaeorum cap. 3. ubi
ιδησταις, male scribitur pro *ιδησταις*. Porro in
nostris quidem codicibus *ιδησταις* aspiratur; sed
apud Rufinum nomen scribitur sine aspiratione. Vi-
de Augustinum de haeresibus cap. 10. De his Methodius
in lib. 8. convivii. Mapularec γράμματιν, γράμματοι, καὶ δὲ μαρτυροῦσι.

οὐ μερόνεσσι. Haec verbanon intellexerunt Inter-
pretes. Et Rufinus quidem veritatem, qui *sixus est in*
corde suo, quem secutus est Langus. Christophorus
nunquam vero ita interpretatur: *qui interior cogitatione re-*
eile de fide sentiat; quod plane est absurdum. Quid
enim absurdius est, quam dicere eum qui animo re-
ete sentit de fide, ore quidem eam negaturum si usus
ita poposcerit; animo vero minime. Sed et ratione hic
significat, quicumque sapit. Sic enim Graci loquun-
tur. Notus est Hesiodi versus:

ἀντρού τοι βασιλέων οὐ πέπονται γε νύτοις.

Et alter ille initio operum, ubi de duplice conten-
tione loquitur:

τέλος μέν επέπειται εχεῖν ροῦσα.

εἰς σύριγμα πεπλακέας. In manuscriptis codicibus
Maz. Med. ac Fuk. scriptum est *επεπλακέας*.

In Capitu XXXIX.

Pag. 235. *τέλος τέσσαρα* Φροντίσειν ξύνει δέσμηματα. Malum
scribere δὲ τέσσαρα vel τέσσαρα. Porro ξύλον
nervum esse, jam supra ostendimus, non autem
eculeum, ut putavit P. Halloxius. Porro in MSS.
codicibus Maz. Med. Fuk. & Savili scribitur
επεπλακέας, δέσμηματα καταστήματα, πρώτη, &c. Sed
non dubito, quin vox illa *καταστήματα*, scholiō
sit ad explicationem verbi *πραecedens* επεπλακέας.
Et ita quidem prius sensimus. Nunc vero re attentius
examinata, verbum *καταστήματα* retinendum cen-
semus: totumque locum ab his verbis ξύλον πλεί-
στον ἡμέρας, usque ad illa κατητάσθηται, uno
ductu continuandum. Ait enim Eusebius, Origenem
eculeo impositum, tum ignis minas, tum re-
liqua tormenta fortiter pertulisse. ξύλον igitur hoc
loco est eculeus; quod vel adjecta vox declarat.
Quoties enim in nervo seu compedibus dicitur, sim-
pliciter dici solet ξύλον. Sed cum eculeum significat,
adjicetur fere καταστήματα aut βασανίσματα.

τέλος τέσσαρας δορυφόρου. Id est, qui consolatione
indigent. Sic enim construenda sunt verba, qua Eu-
sebius solito more transposuit. Quod tamen non vi-
dit Christophorus. In codice Maz. & Savil. scribi-
tur τέλος τέσσαρας δορυφόρος. Ceterum de Aethiope
adversus Origenem subornato, & de abnegata D
fide, nihil hic dicit Eusebius, sed & Baronius cuncta
haec fabulosa esse merito censuit. Nemesius tamen
in libro de natura hominis cap. 30. narrationem il-
lam Epiphanii confirmat.

In Capitu XL.

εἰς ιμαυτής. In codice Fuk. & in Chronico Geor-
giī Syncelli, ubi haec Dionysii epistola refertur, le-
gitur εἰς ιμαυτής βαλόμενος. In codice autem Maz.
& Med. scriptum inventi εἰς ιμαυτής βαλόμενος. Sic
Herodotus dixit βαλόμενος ιμαυτής πεποντες. Id est,
sciplam in consilium adhibens, sua sponte & pro-
prio motu. Pro omnifera monere, initium hujus
epistolæ in codice Medicato ita legitur αἱ οὐαπτοί,
&c. quod quidem rectius mihi videtur. Musculus
verba illa ξύλοποιοι usque ad οὐαπτού, parenthesi
includit. Sed nihil necesse est, quippe cum ante

A οὐαπτού ponenda sit distinctio, ut habet omnes MSS.
codices. Scribendum etiam est οὐαπτού ex MSS. co-
dicibus Maz. Med. & Fuk.

αἱ ξύλοποι. Pessime haec vertit Christopherus,
qui οὐαπτού ή διαγράψει dici putavit, quod ta-
men graci sermonis proprietas non admittit. Sed &
sequentia Dionysii verba, hujusmodi sensum priores
resipiunt. Sequitur enim αἱ ητῆς αρά, id est, solen-
tempore quo editum persecutionis erat propo-
tum. Ιωάννος enim à Dionysio sic sumitur pro edi-
cto persecutionis.

φρουράτεον. Frumentarii milites erant, qui ad
investigandos reos, & ad colligendos rumores, per
provincias mittebantur: quos tandem Conflan-
tius abolevit, ut scribit Aurelius Victor. Hi etiam
Judicibus seu Rectoribus provinciarum interie-
bant. Ita frumentarius ille cuius hoc loco meminit
Dionysius, deputatus erat ad obsequium Sabini
Præfecti Augustalis.

σιναρματού μενεν. In codice Maz. Med. & Fuk.
gitter σιναρματού έχεν. & paulo ante οὐαπτού.
ξύλοπαδες. Musculus & Christopherus ven-
runt liberi, quod non probro.

αἱ ητητότης Τζωετον. In codice Medicato, Maz.
Fuk. & Savil. scribitur αἱ ητητε: apud Georgium Syncel-
lum αἱ ητητατο, quod magis placet. Nam antea
nimis poeticum est. Χρεια ταῦτα indigena vertit Christopherus;
Interpres Syncelli incolat, neuter bene-
ficiunt enim Rustici homines. Sic in Concilia-
gis, οἱ η ξύλον φρεσβύτεροι, presbyteri pagorum
cuntur. Pro τοι ξύλον nostri codices Maz. Med.
ac Fuk. scriptum habent τοι ξύλον. Sic Alex-
andri vocabant rusticos, ut legitur in libello Sophio-
ni adversus Dioecorum qui oblatus est Syno-
Chalcedonensi μητρά φαλαζγού λαρυγνού ξύλον
χειτέρων τινων.

τοι ουαδηματο. In codice Med. & Maz. scribi-
tur ουαδηματος οrectius. Nec aliter codex Fuk. &
Savil.

εἰπει τὰ σπρώτων σημειώσων. Scimpodia vocabant
humiles lecti, quales hodieque in aliis habemus
sedendi dumtaxat causa. Libanius in oratione de na-
sua pag. 47. οἶνος τε ιωτὴ τηλίκλινης, εἰπει τε συμπο-
τος τοι οδησσαράδειο. Et Themistius oratione, ce-
quibus apparet, equimodo lectos άγρον casili
re comparatos fuisse. εἰπει τοι vero nudum veri, le-
cucus Martialem qui in apophoretis ita de Lodo-
bus loquitur:

Nudo stramineo toro paterent,
Juncta nos tibi venimus sorores.

οἱ η ξύλοποι τοι. Haec verba referenda esse es-
timo ad Cajum & Faustum & reliquos presby-
teros, qui Dionysium ex oppido Tapostri expul-
sunt; non autem ad rusticos illos & temulentos
convivas, ut retulit Christopherus, οὐαπτού re-
rō id est in sella. Porro quid factum sit Dionysius,
postquam Rustici illi fugatis militibus eum Ta-
postri excedere compulerunt, ipse quidem hic non
dicit. Sedin Epistola ad Domitium & Didymum
qua refertur in libro 7. cap. 11. ait le una cum
Cajo & Petro solis, se junctum à reliquis fratrebus
, in quadam Libye loco deserto arqueando
conclusum fuisse. Permanit autem in hoc cul-
lio Dionysius usque ad obitum Decii Imp. &
ex eo loco literas scripsit ad Domitium ac Di-
yimum.

In Caput XL.

Ιωνίας οὐχ ζατο. In codice Medicæo, Maz. Fuk. & Savil. & apud Georgium Syncellum ante hæc verba scribitur παρ' ἡμῖν; quomodo etiam legit Rufinus, ut ex versione illius appetat. Sed & in codice Medicæo, Maz. & Fuk. apud Galatianum legitur: ne caliter Rufinus hunc Antiochiae Episcopum appellat.

αἱράτης καὶ ποντικός. Particula ἡ loco suo demota est, & inferius collocanda hoc modo ἡ βορδασα.

μάρτιος καὶ ποντικός. Poetam veri; primum quia poetæ cum vatis seu divinis magnam habent societatem. Vates enim oracula sua versibus edebant. Deinde quia Ægypti poetica in primis delectabantur, quod etiam notavit Euapius. Porro nullimagiis infensi erant Christianis, quam vates & haroli, & ejusmodi hominum genus, qui ad persequendos Christianos populum concitabant, compositis in eam rem oraculis.

τὸν Ἀποκείαν τὸν δαιμονιῶν. Delenda mihi videntur haec verba; quippe quæ sensum turbant, & ab incepto scholasticæ adscripta sunt ad explicationem vocis præcedentes.

τὴν αἰρέτας καὶ πρύμνατα. Quenam fuerint illæ voti, difficile est dicere quas ἀθεοὺς παρὰ vocavit Dionyssus supra in Epistola ad Germanum, & δισφρυμα μῆτρα vocat in hac Epistola.

τοις 109. Nicephorus legit ἀπότολος pessime. De hoc Serapione Beda & Uſuardus ad 14. Novembri; ubi eum sub Decio passum esse affirmant. Sed melius distinxerunt Philippo. Nam Dionyssius in hac ad Fabium Epistola dilectæ testatur, Serapionis aliorumque martyrum ante Philippi Imp. obitum accidisse. Idem error in omnibus martyrologiis admissus est de Apollonia virgine, quam sub Decio passam dicunt die 9. Februarii.

τὴν βασιλείας τενίσας τὸν διψήστηρα. Philippi scilicet Imp. mors, qui æquissimum se ac benignissimum erga Christianos praestitit. Igitur illa quæ proxime à Dionyssio commemorata sunt, ultimo Philippi Imperatoris anno contigerunt. Quod etiam notavit Dionyssius in principio hujus Epistolæ ubi dicit persecutionem anno integro ante editum Imp. Decii Alexandriæ cœptam fuisse. At Christophorus nihil penitus hic vidit, qui μαρτυρεῖ τὴν βασιλείας, interpretatur mutationem animi Imperatoris erga Christianos. Christophorus errorem fecerunt est Baronius ad annum Christi 253.

τοῦ Στεφάνου. Hæc est Scriptura codicis Regii, quem ubique fecutus est Stephanus. In Chronicō Georgii Syncelli, ubi hæc Epistola Dionyssii refertur, scriptum est οὐ τοῦ Στεφάνου nequaquam meliore sensu. At in nostris codicibus Maz. Med. Fuk. ac Savili, pro τοῦ Στεφάνου scribitur ἀποφεύγειν, longe reftius ut equidem existimo. Ait enim Dionyssius editum illud Decii adeò terrible fuisse, ut tempora illa Antichristi longe omnium tetrabilissima representare quodammodo videretur.

εἰς τὸν δημοσίων. Christophorus hunc Dionyssii locum ita vertit: *Alii ex privatis adibui in publicum raptati.*, ad delubra ducuntur à magistratus. Que interpretatione, nec verbis nec sensu Dionyssiiullo modo convenit. Ego δημοσίων idem esse censeo ac τὰ δημόσια πρατιλογα, id est, Decu-

A riones & Magistratus. Hi enim cum allatum esset editum Imperatoris Decii, quo omnes Diis immortalibus sacrificare jubebantur, convenire in curiam ex more, ibique editum ipsum dum recitatur, stantes audire necesse habebant, ut scribit Johannes Chrysostomus non uno in loco. Ita primi omnium Decuriones, statim post recitatum Imp. Decii editum Diis sacrificarunt, cum ex necessitate officii sui ad curiam convenienter. Sane ὡράιον de Actu & administratione magistratum sumitur apud Eusebium in lib. 8. cap. II. & apud Aristidem in oratione funebri in Alexandrum. ταῦτα εἰς ὡράιον τοῦ πολιτείας. &c. Chrysostomus Homilia 83, in Matthæum τοῦ τὰ τοπικὰ ὑπάλλοντας vocat decuriones. Post etiam verbum δημοσίων explicari de his qui in foto seu in publico versabantur. Atque id fortassis rectius fuerit, hoc modo: *Alli qui in publico versabantur, rebus ipsis, & reliquorum exemplo, ad sacrificandum ducebantur.* Occurrit hæc vox apud Aristidem in laudatione funebri Alexandri: τοῦ ἐπόπειαν δημοσίων τοῖς δημοσίαις ἀντιτίθεται.

ἰγνοεῖνδροι. Positum est pro ιγνοεῖνδροι.

ἀρβίτρων πνευ. Potest etiam verbi vivæ calcis incremento. Sic infra Epimacho & Alexandro dixit, πνευ ἀρβίτρων διχύθεος. Pro quo Nicephorus habet τιτάνον. In Menæo ad diem 30. Octobris, ubi mentio fit horum martyrum Juliani, Crenionis & Macarii, legitur δεῖσις τοῖς πολιταῖς αὐτῶν διχύθεος.

τοῦ τελετῶν παρὰ δικαιοσύνης. Alludit Dionysius ad verballa Christi in Evangelio, Beatis estis, cum perseveratis fuerint homines, &c. quod tamen non vidit Christopherus. Quietiam in eo hallucinatus est, quod Macarium hunc facit Afrum pro Libyco. Eleganter autem Rufinus hunc Dionysii locum ita vertit: *Alius quidam vir nominis suis Macarius, gente Libycus.* Sic enim Latini loquuntur, ut Trebellius Pollio in Aureolo, & Lampridius in Commodo.

μαρτυρίου. In codice Medicæo ac Maz. Fuk. & Savil. & apud Georgium Syncellum legitur μαρτυρίου: quæ lectio magis placet, & Rufini auctoritate confirmatur. In codice Regio legitur etiam ἐν ινδικαῖς, &c. Quæ lectio si vera est, omnino abesse oportet negativam illam particulam.

διανοτα. Post hæc verba, addidi ex Rufino τὸ μαρτυρίου τηρητικό. Quatuor enim mulieres illas fuisse supra dixit Dionyssius.

τοῦ Αρτέμιου. Apud Georgium Syncellum & Nicephorum legitur αὐτῷ. In Rufino, *Αρσινοή.* In veteri Martyrologio Romano quod magna parte desumptum est ex Rufino Arsenius dicitur 19. Kal. Januarias.

τοῦ τελετῶν παρατικόν. *Ταῦτα μιλιτῶν* vertit Rufinus, quem fecutus est Christopherus. Ego manipulum seu contubernium malum interpretari. Qui-dam luficari possebant, hos milites fuisse apparitores seu officiales Praefecti Augustalis, eo quod stetisse dicuntur ante prætorium. Ego tamen potius crediderim legionarios milites fuisse, ex cælegione quæ ad custodiæ urbis Alexandrina erat deputata, & quæ Praefecto Augustali parebat. Praefectus enim Augustalis non solum civilia negotia, sed etiam rem militarem eo tempore curabat. In veteri martyrologio Romano, Natalis horum martyrum ponitur die 13. Kalendas Januarias.

τοῦ τελετῶν παρατικόν. Sublellium intelligi videtur, in r ij

quo sedebat reus, cum à Judge interrogaretur, hodie fellulam vocamus. In Actis passionis Phileas martyris ambo dicuntur seu pulpitum. Sic enim incipiunt acta illa: *Imposi o ergo Philca super ambonem, Cuicau-nus Preses dixit.*

Σειαλιεντρούτον. Rufinus vertit: *Deo ita triplante per Sanctos suos.* Apparet igitur cum leguisse Dpi. di. autr., &c. Rufinum fecuti sunt Muscelus & Christophorus sonus. Videndum tamen, ne Dionysius *Σειαλιεντρούτον* esse dixerit, pro *Σειαλιεντρούτον*, quod omnino verum puto. Sic *βασιλιεντρούτον* usurpat Gregorius Naz.

In Caput XLII.

Pag. 241. *εἰς τὸν Ἀράβιον.* Mons est ita dictus cuius meminit Herodotus, quem Ptolemaeus & alii Troicum vocant. Male ergo Christophorus montem Arabię vertit. Paulus post Arabicus dicitur, ob vicinitatem Arabum ita nominatus.

υπέρ τοῦ οὐρανοῦ. Ultima vox deest in codice Regio, prorsusque otiosa est ac superflua. Syncellus quoque eam vocem non habet, sed ejus loco *αὐτῶν*, non male.

Σαρακηνῶν. Hic locus vel ob id unum notandus est, quod mentio fit Saracenorum. Nam ex Scriptoribus quorum opera ad nos pervenerunt, nullus, ut puto, Dionylio Alexandrino antiquior Saracenos nominavit. Amm. quidem Marcellinus in libro 14 scribit se mentionem fecisse Saracenorum in Actis principis Marci. Spartianus quoque in Nigro Saracenorum mentionem facit, & ab iis Romanos milites victos esse dicit; quod in tempora Divi Marci conferri potest.

εἰς τὸν αὐτόν οὐρανόν. Eadem Dionysii verba refert Nicephorus cap. 4. quæ Langus ita vertit: *explorata patiencia atque comprobata, in Ecclesiam eos admisit, ut, & ad hunc modum receptis locum sumus adcederent.* Eodem modo Christophorusonus interpretatus est: *recipint in Ecclesiam, conveniunt cum illiscelabunt, inenarrat societatem, &c.* Sed hanc interpretationem equidem probare non possum. Quomodo enim martyres qui in carcere tenebantur adstricti, lapsos in Ecclesiam admittere poterant? Addo quod non id juris competit martyribus, sed soli Episcopo cuius officium erat presentes reconciliare. Martyribus vero intercedere tantum pro lapsis, & commendaticias literas scribere licebat. Apparet igitur ita vertendum esse hunc locum ut verimus. Quamquam vox *εἰς τὸν αὐτόν οὐρανόν*, alter etiam explicari potest, passim scilicet pro simul consistere. Sic Dionysius apud Eusebium in lib. 7. cap. 9. *μόδιον παραπληθείᾳ σωμάτων* *προσενεγκάρχηται.* Et Eusebius in libro 6. cap. 3. de Origene: *εἰδεπάποτε προτρέπειν τὸν εὐχετήριον τῷ συντάξῃ.*

προσενεγκάρχηται. Duplex erat communio in Ecclesia: alia orationis, alia sacramentorum. Et orationum quidem communio, pœnitentibus post certum temporis spatiū indulgebatur. Communio vero corporis Christi, nonnulli reconciliatis post longas pœnitentias moras tandem impetrabatur. Vide Canonem 11. 12. & 13. Concilii Nicenæ. Ex quibus apparet, communione orationis pœnitentibus fuisse ultimum ac proximum gradum ad communionem sacrorum mysteriorum. Et hæc quidem de communione publica intelligi-

A genda sunt, qua concedebatur pœnitentibus, palam cum omni populo in Ecclesia orarent. Sed hoc Dionysii loco de privata communione leno est, quam video à nonnullis confundi sive publica. Privata autem communionem voco, que à privatis, non autem ab Episcopo, cuius id ipsius pontificium erat, certa personæ concedebatur. Exempli gratia, quando confessores & matres, lapsos intercessionem ac misericordiam ipsorum implorantes benignè excipiebant, & ut una secum Deum orarent, permittabant. Hæc communione licet à martyribus & presbyteris (plerique enim martyrum erant ex clero) lapsis fuillet induita, nihil juris illis dabat; sed tantum instar praepediti erat, ut ab Episcopo postea admittirentur ad publicam in Ecclesia orationis communionem. De episcopali loco in lib. 6. cap. 3. de Origene: quem pule ante citavi; & alter in lib. 4. cap. 14. item loco ex Epistola Cornelii Papæ infra cap. 43. ubi de Moyse presbytero, qui Novatianum à communione has repulit. Item locus Sulpicii Severi in lib. 3. de vita Martini. Vide F. Florentem ad titulum 7. de translatione Episcopi.

ἡ τῆς εἰσόδου μήτρα. Fuit hæc opinio veterum Patrum, martyres Christi confessores fote, & cum illo mundum judicatuissent. Ita post Dionysium Elogius Alexandrinus Episcopus in lib. 5. aduersus Novatianos. Cujus tamen sententiam reprehendit Photius in Bibliotheca. At enim Photius versibus Pauli Apostoli ex prima ad Corinthios Epistola: *Νέcessis quia sancti mundum iudicabunt?* non ea esse accipienda, quasi Sancti futuri sint judices cum Christo. Sed hoc tantum sibi vult Paulus, ex comparatione Sanctorum reliquos homines, qui non perinde ac illi piè vixerint, condemnando esse, & cum dicitur in Evangelio, fore ut Ninivæ & Aeginae Austris malos iudicet & condemnaret. Et hæc quidem expositionem summis Photius ex Joanne Chrysofomo. Verum Eulogii sententia senior mihi videtur. Nam si martyres regni Christi p̄nunc confortes sunt, quidni etiam iudicii participes sint futuri? Deinde Christus dilecte promisit Apostolis, lessuros illos in quo uocem cathedris, iudicis duodecim tribuum.

ἀδελτον παιώνεια. In codice Maz. Med. Fuk. & Savil. scribitur *ἀδελτον παιώνεια*, quomodo etiam legitur in Chronico Georgii Syncelli: quam Scripturam meliorem puto. Mox verba illa *τὰ εἰς παρεκκλησιν* expunimus, quippe que nec in nolii codicibus Maz. Med. & Fuk. nec apud Syncellum legerentur.

In Caput XLIII.

διγμα παιεσαται τοιεπάτα. Rufinus vertit: *Dicitur significatur quid factio opus esset. Reliquamen Interpretes, Langum dico, Musculum & Christophorusonus, vertunt: Decernitur ab omnibus, recensit fallor. Sequitur enim paulò post τὰ διγματῖα, &c.*

αλλα τι, θανατοι. Hanc Cornelii Epistolam, comptriore illa cuius supradictio ab Eusebio facta est, confundere videtur Rufinus, qui dux tantum Cornelii Epistolas agnoscit. At Hieronymus in libro de Scriptoribus Ecclesiasticis, quatuor nume-

rat. Verum Eusebius hoc loco tres duntaxat Cornelij recenser Epistolas: primam ad Fabium Antiochenem Episcopum de Romana Synodo, deque Italia & Africa Episcoporum consensu; Secundam de decretis Synodi: tertiam de facinoribus Novatiani ad eundem Fabium Antiochenum Episcopum: ex qua luculentissimum testimonium hic profert Eusebius. Et prima quidem actertia, Graeco sermone à Cornelio scripta videntur: idque multis argumentis probari potest. Cum enim Eusebius ex tertia Epistolâ plurima adducat testimonia, nusquam dicit ea ex latino sermone in Græcum translatâ: quod tamen perpetuo monere consuevit, quoties Latini Scriptoris testimonium citat: exempli gratia, cùm locos profert ex Tertulliani Apologico; aut cùm Epistolas Principum Romanorum. Deinde Eusebius ipse in hoc capite fatis innuit, primam illam Cornelij ad Fabium Epistolam scriptam fuisse Græco sermone. Postquam enim de illa commemoravit, addit conjunctionem ei fuisse aliam latino sermone scriptam. Epistolam Cypriani. Quod quidem non adderet, nisi Cornelij Epistola superiorius memorata diverso sermone scripta fuisse.

Maz. iu. G. ap. C. 4. 1. 2. 3. De hoc Maximo presbytero, Urbano & Sidonio Confessoribus, qualiter relicto Novatiano ad Ecclesiam Catholicam reversi sunt, vide Epistolam Cornelij Pape ad Cyprianum. Fuit etiam eodem tempore alter Maximus presbyter Ecclesie Rom. quem Novatianus legatum in Africam misit ad Cyprianum una cum Machao & aliis: sed Cyprianus eos à communione sua removit. Postea schismatici Maximum hunc Episcopum in Africa fecerunt, ut docet Cyprianus in Epistola ad Cornelium.

C. 4. 3. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 5010. 5011. 5012. 5013. 5014. 5015. 5016. 5017. 5018. 5019. 5020. 5021. 5022. 5023. 5024. 5025. 5026. 5027. 5028. 5029. 5030. 5031. 5032. 5033. 5034. 5035. 5036. 5037. 5038. 5039. 5040. 5041. 5042. 5043. 5044. 5045. 5046. 5047. 5048. 5049. 5050. 5051. 5052. 5053. 5054. 5055. 5056. 5057. 5058. 5059. 5060. 5061. 5062. 5063. 5064. 5065. 5066. 5067. 5068. 5069. 5070. 5071. 5072. 5073. 5074. 5075. 5076. 5077. 5078. 5079. 5080. 5081. 5082. 5083. 5084. 5085. 5086. 5087. 5088. 5089. 5090. 5091. 5092. 5093. 5094. 5095. 5096. 5097. 5098. 5099. 50100. 50101. 50102. 50103. 50104. 50105. 50106. 50107. 50108. 50109. 50110. 50111. 50112. 50113. 50114. 50115. 50116. 50117. 50118. 50119. 50120. 50121. 50122. 50123. 50124. 50125. 50126. 50127. 50128. 50129. 50130. 50131. 50132. 50133. 50134. 50135. 50136. 50137. 50138. 50139. 50140. 50141. 50142. 50143. 50144. 50145. 50146. 50147. 50148. 50149. 50150. 50151. 50152. 50153. 50154. 50155. 50156. 50157. 50158. 50159. 50160. 50161. 50162. 50163. 50164. 50165. 50166. 50167. 50168. 50169. 50170. 50171. 50172. 50173. 50174. 50175. 50176. 50177. 50178. 50179. 50180. 50181. 50182. 50183. 50184. 50185. 50186. 50187. 50188. 50189. 50190. 50191. 50192. 50193. 50194. 50195. 50196. 50197. 50198. 50199. 50200. 50201. 50202. 50203. 50204. 50205. 50206. 50207. 50208. 50209. 50210. 50211. 50212. 50213. 50214. 50215. 50216. 50217. 50218. 50219. 50220. 50221. 50222. 50223. 50224. 50225. 50226. 50227. 50228. 50229. 50230. 50231. 50232. 50233. 50234. 50235. 50236. 50237. 50238. 50239. 50240. 50241. 50242. 50243. 50244. 50245. 50246. 50247. 50248. 50249. 50250. 50251. 50252. 50253. 50254. 50255. 50256. 50257. 50258. 50259. 50260. 50261. 50262. 50263. 50264. 50265. 50266. 50267. 50268. 50269. 50270. 50271. 50272. 50273. 50274. 50275. 50276. 50277. 50278. 50279. 50280. 50281. 50282. 50283. 50284. 50285. 50286. 50287. 50288. 50289. 50290. 50291. 50292. 50293. 50294. 50295. 50296. 50297. 50298. 50299. 50200. 50201. 50202. 50203. 50204. 50205. 50206. 50207. 50208. 50209. 50210. 50211. 50212. 50213. 50214. 50215. 50216. 50217. 50218. 50219. 50220. 50221. 50222. 50223. 50224. 50225. 50226. 50227. 50228. 50229. 50230. 50231. 50232. 50233. 50234. 50235. 50236. 50237. 50238. 50239. 50240. 50241. 50242. 50243. 50244. 50245. 50246. 50247. 50248. 50249. 50250. 50251. 50252. 50253. 50254. 50255. 50256. 50257. 50258. 50259. 50260. 50261. 50262. 50263. 50264. 50265. 50266. 50267. 50268. 50269. 50270. 50271. 50272. 50273. 50274. 50275. 50276. 50277. 50278. 50279. 50280. 50281. 50282. 50283. 50284. 50285. 50286. 50287. 50288. 50289. 50290. 50291. 50292. 50293. 50294. 50295. 50296. 50297. 50298. 50299. 50200. 50201. 50202. 50203. 50204. 50205. 50206. 50207. 50208. 50209. 50210. 50211. 50212. 50213. 50214. 50215. 50216. 50217. 50218. 50219. 50220. 50221. 50222. 50223. 50224. 50225. 50226. 50227. 50228. 50229. 50230. 50231. 50232. 50233. 50234. 50235. 50236. 50237. 50238. 50239. 50240. 50241. 50242. 50243. 50244. 50245. 50246. 50247. 50248. 50249. 50250. 50251. 50252. 50253. 50254. 50255. 50256. 50257. 50258. 50259. 50260. 50261. 50262. 50263. 50264. 50265. 50266. 50267. 50268. 50269. 50270. 50271. 50272. 50273. 50274. 50275. 50276. 50277. 50278. 50279. 50280. 50281. 50282. 50283. 50284. 50285. 50286. 50287. 50288. 50289. 50290. 50291. 50292. 50293. 50294. 50295. 50296. 50297. 50298. 50299. 50200. 50201. 50202. 50203. 50204. 50205. 50206. 50207. 50208. 50209. 50210. 50211. 50212. 50213. 50214. 50215. 50216. 50217. 50218. 50219. 50220. 50221. 50222. 50223. 50224. 50225. 50226. 50227. 50228. 50229. 50230. 50231. 50232. 50233. 50234. 50235. 50236. 50237. 50238. 50239. 50240. 50241. 50242. 50243. 50244. 50245. 50246. 50247. 50248. 50249. 50250. 50251. 50252. 50253. 50254. 50255. 50256. 50257. 50258. 50259. 50260. 50261. 50262. 50263. 50264. 50265. 50266. 50267. 50268. 50269. 50270. 50271. 50272. 50273. 50274. 50275. 50276. 50277. 50278. 50279. 50280. 50281. 50282. 50283. 50284. 50285. 50286. 50287. 50288. 50289. 50290. 50291. 50292. 50293. 50294. 50295. 50296. 50297. 50298. 50299. 50200. 50201. 50202. 50203. 50204. 50205. 50206. 50207. 50208. 50209. 50210. 50211. 50212. 50213. 50214. 50215. 50216. 50217. 50218. 50219. 50220. 50221. 50222. 50223. 50224. 50225. 50226. 50227. 50228. 50229. 50230. 50231. 50232. 50233. 50234. 50235. 50236. 50237. 50238. 50239. 50240. 50241. 50242. 50243. 50244. 50245. 50246. 50247. 50248. 50249. 50250. 50251. 50252. 50253. 50254. 50255. 50256. 50257. 50258. 50259. 50260. 50261. 50262. 50263. 50264. 50265. 50266. 50267. 50268. 50269. 50270. 50271. 50272. 50273. 50274. 50275. 50276. 50277. 50278. 50279. 50280. 50281. 50282. 50283. 50284. 50285. 50286. 50287. 50288. 50289. 50290. 50291. 50292. 50293. 50294. 50295. 50296. 50297. 50298. 50299. 50200. 50201. 50202. 50203. 50204. 50205. 50206. 50207. 50208. 50209. 50210. 50211. 50212. 50213. 50214. 50215. 50216. 50217. 50218. 50219. 50220. 50221. 50222. 50223. 50224. 50225. 50226. 50227. 50228. 50229. 50230. 50231. 50232. 50233. 50234. 50235. 50236. 50237. 50238. 50239. 50240. 50241. 50242. 50243. 50244. 50245. 50246. 50247. 50248. 50249. 50250. 50251. 50252. 50253. 50254. 50255. 50256. 50257. 50258. 50259. 50260. 50261. 50262. 50263. 50264. 50265. 50266. 50267. 50268. 50269. 50270. 50271. 50272. 50273. 50274. 50275. 50276. 50277. 50278. 50279. 50280. 50281. 50282. 50283. 50284. 50285. 50286. 50287. 50288. 50289. 50290. 50291. 50292. 50293. 50294. 50295. 50296. 50297. 50298. 50299. 50200. 50201. 50202. 50203. 50204. 50205. 50206. 50207. 50208. 50209. 50210. 50211. 50212. 50213. 50214. 50215. 50216. 50217. 50218. 50219. 50220. 50221. 50222. 50223. 50224. 50225. 50226. 50227. 50228. 50229. 50230. 50231. 50232. 50233. 50234. 50235. 50236. 50237. 50238. 50239. 50240. 50241. 50242. 50243. 50244. 50245. 50246. 50247. 50248. 50249. 50250. 50251. 50252. 50253. 50254. 50255. 50256. 50257. 50258. 50259. 50260. 50261. 50262. 50263. 50264. 50265. 50266. 50267. 50268. 50269. 50270. 50271. 50272. 50273. 50274. 50275. 50276. 50277. 50278. 50279. 50280. 50281. 50282. 50283. 50284. 50285. 50286. 50287. 50288. 50289. 50290. 50291. 50292. 50293. 50294. 50295. 50296. 50297. 50298. 50299. 50200. 50201. 50202. 50203. 50204. 50205. 50206. 50207. 50208. 50209. 50210. 50211. 50212. 50213. 50214. 50215. 50216. 50217. 50218. 50219. 50220. 50221. 50222. 50223. 50224. 50225. 50226. 50227. 50228. 50229. 50230. 50231. 50232. 50233. 50234. 50235. 50236. 50237. 50238. 50239. 50240. 50241. 50242. 50243. 50244. 50245. 50246. 50247. 50248. 50249. 50250. 50251. 50252. 50253. 50254. 50255. 50256. 50257. 50258. 50259. 50260. 50261. 50262. 50263. 50264. 50265. 50266. 50267. 50268. 50269. 50270. 50271. 50272. 50273. 50274. 50275. 50276. 50277. 50278. 50279. 50280. 50281. 50282. 50283. 50284. 50285. 50286. 50287. 50288. 50289. 50290. 50291. 50292. 50293. 50294. 50295. 50296. 50297. 50298. 50299. 50200. 50201. 50202. 50203. 50204. 50205. 50206. 50207. 50208. 50209. 50210. 50211. 50212. 50213. 50214. 50215. 50216. 50217. 50218. 50219. 50220. 50221. 50222. 50223. 50224. 50225. 50226. 50227. 50228. 50229. 50230. 50231. 50232. 50233. 50234. 50235. 50236. 50237. 50238. 50239. 50240. 50241. 50242. 50243. 50244. 50245. 50246. 50247. 50248. 50249. 50250. 50251. 50252. 50253. 50254. 50255. 50256. 50257. 50258. 50259. 50260. 50261. 50262. 50263. 50264. 50265. 50266. 50267. 50268. 50269. 50270. 50271. 50272. 50273. 50274. 50275. 50276. 50277. 50278. 50279. 50280. 50281. 50282. 50283. 50284. 50285. 50286. 50287. 50288. 50289. 50290. 50291. 50292. 50293. 50294. 50295. 50296. 50297. 50298. 50299. 50200. 50201. 50202. 50203. 50204. 50205. 50206. 50207. 50208. 50209. 50210. 50211. 50212. 50213. 50214. 50215. 50216. 50217. 50218. 50219. 50220. 50221. 50222. 50223. 50224. 50225. 50226. 50227. 50228. 50229. 50230. 50231. 50232. 50233. 50234. 50235. 50236. 50237. 50238. 50239. 50240. 50241. 50242. 50243. 50244. 50245. 50246. 50247. 50248. 50249. 50250. 50251. 50252. 50253. 50254. 50255. 50256. 50257. 50258. 50259. 50260. 50261. 50262. 50263. 50264. 50265. 50266. 50267. 50268. 50269. 50270. 50271. 50272. 50273. 5

sium cap. 7. de Fideli Episcopo loquens: *Vade, inquit, communica, & da nobis osculum. Vale fac omnibus, quia taurus est a me, & domini tua sub omni festinatione dispone; & si desideras remedium paenitentia percipe. Quimox accepta paenitentia, dispositaque domo sua, vulefaciens cunctis, sequenti nocte migravit e corpore.*

Pag. 244. παντὸς τῆς λαοῦ. In codice Maz: Med, Fuk. & Sav. nec non apud Syncellum legitur: παντὸς τῆς παροτρελαοῦ.

διεκτητὸς οὐδὲ τῆς ἴουγγιδίου. Hæc ironice dicuntur de Novatiano, qui se assertorem Evangelij Christi esse jactabat, ut docet Cyprianus in Epistola prima ad Cornelium. Exstat hodie liber Novatianus de cibis Judaicis, quem ille sic inscripsit, plebi in Evangelio persistens.

τὰ ἀπόστολα δεῖν εἰναι ἐν καθολικῇ εὐκλησίᾳ. Eadem verba leguntur in Epistola Cornelij Papæ ad Cyprianum, ubi Confessores relicto Novatiano ad Ecclesiam redeuntes, his verbis usi esse dicuntur: Nec enim ignoramus unum Deum esse: unum Christum esse Dominum, quem confessamus, unum Spiritum sanctum: unum Episcopum in Catholica Ecclesia esse debere. Ubi Ecclesia Catholica specialiter appellatur Romana, eo quod radix sit & matrix Ecclesiæ Catholicæ, ut ait Cyprianus in Epistola ad Cornelium. Sic Catholicam Ecclesiam idem Cyprianus in Epistola ad Antonianum initio vocat Romanam: ut iam sciret te secum, hoc est, cum Catholica Ecclesia communicare.

αποκατέριχεν τις αράννυρα. Ex hoc loco colligi potest, quod basilicas tunc Roma habuerint Christiani. Cum enim singuli presbyteri suas regenter basilicas, si 46. fuerunt presbyteri, totidem basilicas fuisse dicendum est. Certe Optatus in lib. 2. Romæ 40. & amplius fuisse testatur basilicas sub tempora persecutionis Diocletiani. Non enim, inquit, grex aut populus appellandi fuerant pauci, qui inter 40. & quod excurrerat basilicas, locum ubi colligerent non habebant. Ubi Optatus loquitur de basilicas, quæ Romæ erant tempore persecutionis Diocletiani, id est, annis circiter quinquaginta post Epistolam Cornelij Papæ; non autem de basilicas quæ Romæ erant sua ætate, id est, anno Christi 378. ut scripsit Blondellus in Apologia pag. 223. Vide Baronium ad annum Christi 57. quem frustra refellere conatur Blondellus in Apologia pro Hieronymo pag. 223. Vide Baronium ad annum Christi 57. quem frustra refellere conatur Blondellus in libro supra memorato.

χρήσασθε θεομένου. Occurrit hæc vox in Epistola Cleri Romani ad Clerum Carthaginem de secessu Cypriani: Sive vidua, sive Thibomeni qui se exhibere non possunt, sive hi qui in carcerebus sunt, sive exclusi a fidibus suis, utique habere debent qui eis ministrarent. Male vulgo editum est Clydomeni, peiusque ab aliis emendatum clinomeni. Scribendum enim procul dubio est thibomeni, id est, indigentes, ut vertit Rufinus, velij qui se exhibere non possunt, ut explicat Clerus Romanus. Cyprianus in Epist. 4. vocat pauperes & indigentes qui laborant. Joannes Chrysostomus in Homilia 67. in Matthæum, ai Ecclesiam Antiochenam sua ætate, tametsi mediocres redditus possideret, plusquam tria millia viduarum & virginum aluisse quotidie, præ-

ter hospites, leprosus & vincitos; præter clericos, quibus vestem ac cibaria suppeditabat.

ἐντέλει. Apud Georgium Syncellum legitur ἐντέλει minus recte. Codex Fuk. habet ἐντέλει.

πεντελεί. Relate Rusinus per fusum venia Nam qui agri in lecto baptizabantur, cum mergi a factotene non possent, aqua duntaxat perfundebantur. Itaque hujsmodi baptismus parum solemnis ac minus perfectus habebatur, quippe quoniam sponte, sed mortis metu suscepimus videtur ab hominibus delirio laborantibus, & nullo amplius sensu predictis. Accedit quod, cum baptismus propriæ missionem significet, ejusmodi perfusio vir baptismi dici poterat. Quamobrem Clinici (sic enim vocabantur qui ciuimodi baptismum acceperant) ad presbyterij gradum promoveri vertantur Canone Biz. Concilij Neocæsariensis. Hujsmodi baptismus hominis in lecto decumbentis & animam agentis, luculente describit Joannes Chrysostomus in homilia 60. ad Catechumenos Tomo 2. Cyprianus tamen in Epistola 76. baptismum hunc plenum ac legitimum esse censet, & Clinicos nihil inferiores esse ait iis qui sani baptismum in Ecclesia sufficerunt.

τὸν τὴν ἐκκλησίας ναόν. Qui in lecto decubentes baptismum acceperant; postquam a morbo cōvaluissent, Episcopum adire necesse habebant, ut ea quæ ipsorum baptismō defuerant recupereret. Vetus auctor de hereticis non rebaptizans, quem nuper unus cum Cypriano editi Nicægalius: Aut si à minore clero per necessitatem inuidium fuerit baptisma, eventum ex pœnitenția, non supplicatur a nobis, aut à Domino supplicandum retretur. Novatianus itaque hic arguitur à Corrado, quod cum urgente morbi necessitate in lecto baptizatus fuisse ab exorcistis qui illum curabant (hoc enim indicant verba eius Epistolæ) postea receptata valetudine non adiunxit Episcopum, ut reliquo baptismi solemnia suppliceret, quod Ecclesiasticula præcipiebat. Certe in Canone 47. Concilij Laodicensis id diserte præcipitur, & in capitulo primo octavo Concilij Eliberitan.

τὸν τε φραγμὸν λωτοῦ τὸν τηροῦντα. Rufinus hæc verba de lignaculo Christi interpretationem dicit. Ego impositioni manuum intelligo, quæ Episcopi Spiritum Sanctum baptizatis conferunt; quod sequentia manifeste declarant. Subdit enim Cornelius: τούτῳ δὲ μὴ τηροῦτε, ταῦτα αἱ τις ἀγένηται μετατρέπετε. Quamquam in manuscriptis codicibus Maz. Med. & Fuk. legitur τούτῳ δὲ μὴ τηροῦτε Interpretationem nostram confirmat Cyprianus in Jubajanum his verbis: Quod nunc quoque apud nos geritur, ut qui in Ecclesia baptizantur, Præp. u. Ecclesiæ offerantur, & per nostram orationem & manus impositionem Spiritum Sanctum consequantur, & signaculo Dominico consummetur. οφελεται propter eis consignare. Confignare autem & manus imponere idem est, ut docet Epistola Innocentij ad Decentium cap. 3. & 6. Idem confirmat Marcus in vita Porphyrij Gazensis Epiloci, cuius locum inferius adducemus. Ambrosius sed quis alius auctor est eorum librorum, in cap. 4. Epistole Pauli ad Ephesios: Denique aqua & spiritu presbyteri consignant, si praesens non fuerit Epis-

pri. Eadem habet auctor Quæstionum Veteris & Novi Testamenti inter Augustini Opera editus, Quæstion. 101. Nam in Alexandria & per totam Ægyptum, si defit Episcopus, consecrat presbyter. Scribe signat presbyter, ut in supra citato Ambrosij loco. Porro hæc baptizatorum consignatio, interdum fiebat cum chrismate: quies scilicet aliquis urgente morbi necessitate baptizatus fuerat à minoribus clericis, nec christifatu. Tunc enim Episcopus qui baptisani solemnia postmodum supplebat, christifatu simul & manus imponere nesciebat. Qui verò perfectum baptisatum accepant, ijs manus tantum imponebatur ab Episcopo sine christificatione, ut docet canon Arauficanus. Quo pertinet verus Epigramma apud Gruterum pag. 1177. de Marca.

Tuque sacerdotes docuisti christi matus sancto.
Tangere bus nullum judge posse Deo.

Porro ut ad Novatiani baptismum redeamus, hinc manasse mihi videtur mos Novatianorum, qui in baptismis sacrum christina non adhibebant teste Theodoro in lib. 3. Hæret. fabularum; eo quod scilicet auctor ipsorum Novatianus baptismum sine christificatione accepisset.

ποντίων τοῖς ἀδελφοῖς. Post has voces in codicibus nostris Maz. Med. Fuk. & Saviliiano, & apud Syncellum hæc adduntur: ἔται θέρις, καὶ ἔται στυράρης προστύπης καθισταντον αὐτὸν εἰς θανάτους δομήν βασιλείας. Quæ Rufinus leguisse videtur in suo codice, veritatem: Scribe etiam a ipso, quod persecutio tempore, cum in cellula quadam laceret, & à Diaconis, ut moris est, subvenire in exitu earechumenis regari, &c. Paulo ante ubi legebatur ἤξισθιν τὸν τεκνον, restituimus citozov, auctoriis iisdem codicibus & Georgio Syncello, Rufinus cellulam verit.

πιστοτατηζωθη τῷ προσευχεῖον. Hinc apparet, Novatianum prono gradu presbyterum fuisse ordinatum, omisissim Diaconatus & Subdiaconatus ordinibus: qui mostum fuit in Ecclesia; ut docet exemplum Origenis, Paulini Nolani & aliorum. Nota sunt etiam exempla Ambrosij Mediolanensis, & Nectarij Constantinopolitanij, qui ex Neophyti ordinati sunt Episcopi.

ἔται παντὸς τῷ λόγῳ καταλαύπθωσ. Presbyteri olim ab Episcopo ordinari non poterant sine consensu cleri & populi. Ac de populi quidem suffragio in electione presbyterorum, testantur Patres Concilij Nicæni in Epistola synodica ad Episcopos Ægypti, ubi de clericis qui se à Meletij schismate puros atque integros servaverant, ita praecipiunt: εἴδετι πάτερι συμβαινάντα σαται τῶν ἐπ τῇ εὐαγγελίᾳ πληρώτερον εἰς τὸν τιμῆν τῷ τεττάκιστον τοῦ ἀρτι προσλόφθιτος, μέντοι εἴσοι προστέλλεται τοῖς Ἀλεξανδρείας διοικοπότι. Quæ verba Sozomenus de clericis intellexit, cum tamen de Episcopis potius accipienda esse videantur. Nam cum Patres Synodi Nicæna contemplatione pacis statuerint, ut Episcopi à Meletio schismatico ordinari in suo gradu remanerent, sed sine illa functione Episcopalis officii: nunc præcipiunt, ut si forte Catholicus Episcopus ab Alexandrina urbis Episcopo ordinatus obicerit, tum Meletianus qui à Synodo sub ea conditione quam dixi susceptus est, in

locum mortui succedat, dummodo plebs eum elegerit, & Episcopus Alexandrinus electionem eius confirmaverit. Sed & ex aliis locis eiusdem Epistola satis colligitur, necessarium fuisse populi suffragium in ordinatione Clericorum. Vtant enim eadem Epistola sanctissimi Patres, ne Episcopis qui Meletio adhaerent, jus fasque sit proponendi nomina eorum qui ad Ecclesiasticos ordines sunt promovendi: sed folis Catholicæ Ecclesia Episcopis, qui ab omni schismate integris semper fuisse, illud competere pronuntiant. Pontifices quippe annuntiabant populo nomina eorum qui ordinandi essent Presbyteri vel Diaconi, ut si quis forte haberet quod ordinandis objiceret, illud palam testaretur, sicut legitur in Sacramentario Gregorij magni. Quam in rem singularis est locus B. Chrysostomi in Homilia 18. in Epistolam 2. ad Corinthios. Audi, inquit, quemadmodum Apostolorum tempore, ipsi perfecerunt eos quibus prætererant, consiliorum suorum socios adhibebant. Nam & cum septem Diaconos crearent, ad plebem prius retulerunt: & cum Matthiam eligerent, de ea re cum omnibus qui tunc aderant tam viris quam mulieribus Petrus agitavit. Neque enim hoc Imperium, in præsidentium fastu & arrogantiâ, nec in subiacentium servilli quadam demissione equisistit, sed spirituale est: hoc præcipue excellens, quod pro veritate salutis cara plures labores suscipiat, non autem quod plus honoris requirat. Omnes enim tanquam domum unam, Ecclesiam habitare; omnes ut unum corpus affectos esse convenient. Denique adeo necessarium fuit plebis suffragium in electione presbyterorum, ut sapienter in Ecclesia plebs tumultuosis vociferationibus presbyterum aliquem fieri postularet & cogere. Quod quidem Battino ne sibi evenisse testatur Paulinus in Epistola sexta ad Severum. Idem de Piniano Albinas filio refert Augustinus in Epist. 225. ad Albinam. Jam verò clerf quoque confusum ad hoc fuisse necessarium docet vetus auctor Quæstionum Veteris & Novi Testamenti cap. 101. ubi scribit: Presbyterum qui ordinandus est, perducit à Diacono & offerit Episcopo; & sub testimonio Diaconi ordinari. Sed testimonioum, inquit, Diaconi fit Presbyter. Et paulo post: Perducuntur enim qui ordinanda sunt, ut dum laterti eorum sepius sunt, honore digni videantur. Fatoe fætum esse, sed quasi officialis. Ab Episcopo enim missitur ut obsequium præbeat ordinando. Totum verò hunc ritum optime descriptum habemus in Sacramentario Gregorij Magni pag. 236. ad quem locum vide quæ notavit Hugo Menardus vir doctissimus.

εἰς κληρον τῷ προσευχεῖον. Κληρον ordinem seu gradum significat ministerij Ecclesiastici. Ita κληρον προσευχεῖον paulo antè Cornelius dixit, & κληρον παντοτε non semel vocat Eusebius & Irenæus. Itaque hoc loco εἰς κληρον τῷ προσευχεῖον, id est, in quocumque clero. Si certe loquitor vetus auctor de hæreticis non rebaptizandis: *Quod cum nullum sane mentis similem tenere, vel maxime nullum omnino in quocumque clero constitutum, ac multo magis Episcoporum audeare deceat.* Rursus in eodem libro: *Immō magis hoc nomine etiam oneratur, licet fuerit ante fideliſſimus, aut in clero aliquo constitutus.* Idem Scriptor clerum distinguit in majorem & minorem. Et minorem

quidem clerum appellat Diaconos & reliquos inferiores ordines, ut cùm dicit pag. 129. Aut si dicas hujusmodi hominem salvum non posse fieri, omnibus Episcopis salutem admimimus, quos ita periculis quam certissimis adstringit, ut hominibus omnibus qui sub cura eorum agant, & hoc atque illuc dispersis regionibus infirmantur, per semetipsos subvenire deberent; quia ceteri homines minoris cleri iis qui periclitantur, hoc idem praestare non possunt. Et multo clarius pag. 134. Et ideo cùm salus nostra in baptismate spiritus, quod plerumque cum baptismate aquae conjunctum est, sit constituta, si quidem per nos baptismata tradetur, integrum & solemniter & per omnia que scripta sunt adsignatur, atque sine ulla ulla rei separatione tradatur; aut si à minore clero per necessitatem traditum fuerit, evenitum ex spelemus, &c. ubi vides presbyteros ab omnibus minoris cleri homines ingruente tantum necessitate baptismata conferre: quod presbyteris nequaquam convenit.

Ἐγώ δὲ οὐ τέλος. Proprium erat presbyteri officium, Eucharistiam & calicem fidelibus in manus tradere: idque *τελεόντων* proprie dicebatur. Chrysostomus Homilia 46. in Matthæum *οὐχ ὁράσθη τὸ ιδεῖ μόνον θεματὸν τῆς αἵματος* *τελεόντου πονηροῦ*. Id est, non vides qualiter soli sacerdoti licet calicem Domini sanguinis præbere. Ex quo ita argumentatur Chrysostomus. Tu ergo sacerdos es, cùm panem & calicem præbes pauperi. In quibusdam tamen Ecclesijs Diaconi Eucharistiam populo dividabant. Idque innuere videtur auctor questionum Veteris & Novi Testamenti cap. 101. his verbis: *Διακόνερος ὅρδος εἰσίπειραι σacerδοτες, καὶ σικ dare πλεῖ.* Et in Concilio Arelateni 2. cap. 15. caverunt ut Diaconus præcente presbytero corpus Christi fidelibus tradere non presumat.

ἀυτῷ καταρρέει. Hunc locum non intellexerunt interpres. Nam Musculus quidem ita vertit: *Et misericordia non degeneravit, nisi primum se illi devovisset.* Christophorus vero quasi Musculi insistentis vestigiis, vertit hoc modo: *Αἴ τοι infelix non ame degenerasti, quam ita se illi devovisset.* Quasi vox duci referretur ad Novatianum. Ego *τελού* malum legere cum Georgio Syncello: apud quem totus hic locus ita scribitur: *Ἐγώ δὲ οὐ τέλος τελεόντων πονηροῖς περιπέτεροι ταῦτα καταφέρει.* Id est: *Αἴ τοι ille misericordia non prius gustare finitur, quam semper ipse diris devoveris.* Quippe omne iuslurandum adjunctam habet imprecationem. Quia licet in hoc Sacramento quo Novatianus homines miseris adiugebat, diserte expressa non sit, tacite tamen subintelligitur, ut notavi ad Amm. Marcellinum. Porro in quatuor nostris codicibus Maz. Med. Fuk. & Saviliiano legitur etiam *καταρρέει*, perinde ac apud Syncellum.

ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν τὸ ἄρτον. Hoc est quod paulo antea dixit Cornelius *ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν*. Fideles enim cùm Eucharistiam de manu Sacerdotis acciperent, postquam presbyter intertradendum dixerat *corpus Domini*, respondere solebant *Amen*, ut testatur B. Ambrosius in lib. 4. de Sacramentis cap. 5. Ergo non ostiose cum accipias, tu dicas *Amen*, jam in spiritu confitens quod accipias corpus Christi. Dicit tibi Sacerdos: *Corpus Christi.* Et tu dicas *Amen*, id est, verum. Cyprianus Hierosolymitanus in Catechesi ultima: *Ἐγὼ*

λάβας τὸν πατλάπειον, δίχον τὸ σῶμα τὸ βαπτισμὸν τὸν ἄρτον. Augustinus in libro 12. contra Faustum cap. 10. Habet enim magnam vocis Christi sanguis in terra, cùm eo accepto ab omnibus regundatur *Amen*. Sèpius autem fideles inter missam solemnia dicebant *Amen*. Nam & cùm sacerdotem, & vinum consecraret, respondebant *Amen*, ut pluribus dicetur infra ad caput 9. lib. 8. & post lectionem Evangelij & Prophetarum, *Amen* dicere sequi ipsos signare consueverant, teste Augustino in Epistola 166.

Ἐγώ δὲ οὐ τέλος. De hoc Moyle Romæ urbis presbytero Cyprianus in Epistolis loquitur sèpius. Hic post passionem Fabiani Rom. urbis Episcopi Decioz. & Grato Coss. anno Christi 300, comprehensus est una cum Maximo presbytero & Nicolstrato Diacono; & conjectus in carcere ibi defunctus est, cùm mansisset in carcere mensis 11. dies 11 ut legitur in veteri libro de Pontificibus Romanis. Quod confirmat etiam Cyprianus in Epistola 15. ad Moylem & Maximum presbyteros Rectorum Confessores, ubi inter cetera hæc dicit: *Εἰς nunc Magistratus, & Consules sive proconsules ecclesie dignitatis insignibus, & duodecim fabribus gloriosos.* Ecce dignitas celestis in vobis honoris anniversaria signata est, & iam vertentes anni volubilium invicem victricis gloria diuinitutem transgressas.

ἀνορθωτοί εἰσιν. Musculus vertit: excusavit. Christophorus sonus vero: Fidelium saepe & communione interdixit, quod idem est. Ergo hanc interpretationem probare non possum. Nique enim Moyses presbyter jus habuit excommunicandi presbyteros collegas suos: sed quod nunquam a communione consortio segregatis, adhuc effusus sanguinis Domini sibi ageret penitentiam. Qui Paulini locus ita intelligendus est ut dixi. Neguerunt Ambrosius Maximum Imperatorem a communione totius Ecclesie se junxit, cùm nullum pia eum haberet: sed tantum à Maximi & Episcorum eius communione abstinuit, ut ipse testatur in relatione sua ad Valentinianum. Vide quia nota notavi de privata communione & excommunicatione. Ceterum quod hic scribit Cornelius de Novatiano Moysis præjudicio condemnato, id est Moys paulo ante obitum mihi factum videntur. Nam initio quidem Moyses confessor cum Novatiano communicabat. Et cùm clerici Romanus Epistolam illam ad Cyprianum scriptis quæ inter Cypriani Epistolas prima ac tricesima numerata, ab huic Moyses pacem cum Novatiano servabat. Ambò enim illi Epistolas subscripterunt. Quintus Novatianus ipse Epistolam eam compulerat, sic ut testatur Cyprianus in Epistola ad Antoninum. Ex qua ingenium & eloquentiam Novatianum obicit cogoscere. Est enim Epistola illa, ut fit, tendum est, elegantissima. Scripta est autem, cùm jam Moyses annum in carcere exegisset, quod ex Cypriani Epistolas ad Moysen prius dati spicere colligitur.

eu*tois tēte apōlōtōpō*. Quinam fuerint quinque illi presbiteri qui cum Novatiano schisma fecerant, mihi quidem incompetum est. Neque enim puto esse Maximum presbyterum & confessorem, qui cum Urbano, Sidonio ac Nicofratio ac reliquis confessoribus à Novatiano deceptus, ejus partes aliquandiu fovit. Quippe Maximus & reliqui confessores, mortuo demum Moysi Novatiani partibus se se adjunxerunt, ut testatur vetus auctor de Pontificibus Rom. *Eo tempore, inquit, supervenit Novatus ex Africa, et separavit ab Ecclesia Novatianum & quosdam confessores, postquam Moyses in carcere defunctus est.* Novatianus quidem ante Moysis obitum qui contigit mense Februario, Decio 3, & Etrulco Coss. se ab Ecclesia sejunxerat: sed confessores nonnisi Moysi mortuo ad Novatiani partes transferunt. Tanta vis atque auctoritas in Moyse erat. Idque certe innuit Cyprianus in Epist. 51. his verbis: *Posteaquam vos de carcere prodeentes schismaticus & hereticus error excepti, sic res erat quia gloria vestra in carcere remansisset.* Atqui constat confessores, nonnisi mortuo Moysi, ex carcere dimisso fuisse. Cur enim ipsi potius dimissi fuissent quam Moysem? Post mortem igitur Moysis Novatianum secuti sunt. Quare non alesuper Baronio, qui ad annum Christi 254. numero 66. ait confessores adhuc in carcere positos, Novatiano adversus Cornelium favisse. Sed neque illud libens Baronio conceperim, quod idem scribit, Moysem scilicet presbyterum Cornelio favisse adverius Novatianum. Mihi enim videtur Moyses paulo ante ordinationem Cornelii è vivis abiisse. Quippe Cornelius anno Christi 251. Decio Augusto 3. & Decio Cælare Coss. mense Aprili juxta Baronii sententiam, factus est Episcopus: Moyses vero mense Februario ejusdem anni è vita discesserat, cum anni spatio in carcere permanisset ut suprà observavi. Porro ex quinque illis presbyteris qui cum Novatiano ab Ecclesia se segregaverant, unus fuisse videtur Maximus presbyter, Maximo illi confessori cognomini; quem Novatianus legatum postea misit in Africam.

Arianum. Ceteros cum ingenti populi suffragio rece-
pimus.

τὸν προσευχὴν μολὼν καλέον. Quare forte aliquis, cur Serapio non ipsum potius accessiverit Episcopum, à quo pacem & communionem acciperet. Quippe Episcopalis officii erat p̄sentium reconciliatio. Fator quidem id propriè ad Episcopos pertinuisse. Verum Episcopi cùm ubique praesentes esse non possent; ne forte quis in infirmitate positus absque pace & communicatione dederet, presbyteris mandare consuerant, ut pacem agri postulantibus darent. Nam sine consensu Episcopi, nullus presbyterorum pacem p̄sentibus dare poterat, ut ex Cypriani Epistolis discimus. Itaque cùm urbs Alexandria admodum spatioſa esset, presbyteri per singulas urbis regiones erant dispositi, quòd morientibus faciliter subveniret. Epiphanius in hæc Arianaorū: ἔσαι γὰρ ἐκκλησία τῆς κατολίκου ἐπικλησία εἰς Ἀλεξανδρεῖα ὃν τὸν αὐτοκέφαλον πονεῖσθαι οὐκ οἶσαν ταῦτα τις ὑπερτιμάντων εἰσι τοιποτοί. Μη τάς ἐκκλησίας πατέρας τούτων τοντονέατα σὺν ἐκκλησίᾳ αὐτῶν, ἐγενέσθαι τοι λαυροῦ διπλωμάτου καλλιμένων ὅποι τὰς ἀλεξανδρεῖαν κατοικοῦτον πόλιν. Id est: Omnes enim Catholicos & communione Ecclesiae in urbe Alexandrina, subjecti sunt uni Archiepiscopo. Scorsum autem singulis præpositi sunt presbyteri, propter Ecclesiasticas civium necessitates: habentque domusclia iuxta suam quicunque Ecclesiam, sive ad vicos, quos Alexandrinis lauris vocant. Ad quem locum doctissimus vir D. Petavius reprehendit Epiphanium, qui hunc peculiarem Alexandrinorum morem fuisse crediderit: cùm tamen in cunctis paulo majoribus urbibus quæ plures habebant basilicas, id fuit obseruatum. Verum nequam verisimile est, Epiphanium qui multas & maximas Imperii Romani civitates lustraverat, morem sui seculi ignorasse. Quare cum consuetudinem illam Alexandrinæ Ecclesie peculiarem fuisse adeò manifeste indicet, credibile est, alium usum fuisse in aliis civitatibus. Sane Constantinopoli, non omnes Ecclesie suos habebant presbyteros. Nam basilica factissima Virginis Mariae, & basilica sancti martyris Theodori, & basilica Irenes, non habebant peculiares clericos: sed clerici majoris Ecclesie & harum trium Ecclesiarum communes erant. Itaque ex clericis majoris Ecclesie singuli suo ordine ac per vices, tres illas Ecclesias administrabant, ut docet Imp. Justinianus Novella 3: *in idicatas κακούς σὸν εἰς τέρτον ἔχετ τριώνων.* Jam vero quod Epiphanius dixit, in Alexandrina civitate *κατ ιδίων ταυταν διτταγμάτων εἰσι φρούρια*, Petavius quidem de unico presbytero accepit, qui suam seordum Ecclesiam regere, veritatem enim: *Sunt enim, præpositus est presoyer.* At in aliis civitatibus alter obseruatum esse compemus. Nam Constantinopoli plures erant Ecclesias, in quibus non unus duntaxat presbyter, sed multi presbyteri & diaconi atque inferiores clerici, à primis basilicatum conditoribus erant constituti; sicut ibidem docet Justinianus.

In Caput XLIV.

1246. οὐδεὶς προστίχειν μωτῷ. Id est, nemo nec de clero nec de populo, ejus precibus flectebatur, ut veniam illi dandam pacemque indulgandam esse censeret. Nam & populi suffragium ad id erat necessarium, ut aliquis lapsus aut ob aliud crimen ab Ecclesiæ communione separatus, in Ecclesiæ recipetur. Atque interdum Episcopus ipse plebem rogabat, ut petenti pacem & communionem concedi patetur, quemadmodum docet Cyprianus in Epist. 55. ad Cornelium. Sapientius autem plebs ipsa apud Episcopum intercedebat, ut penitentes ad communionem admitterentur. Cujus rei insigne habemus exemplum in Epistola Cornelii Papæ ad Fabianum Antiochenum, de Episcopo illo qui Novatianum ordinaverat: φέρετον διανοιαν απόμενην την αυτην διανοιαν ταρρών την παρότος λαζ. Cyprianus in Epistola 59. Quare nos facimus, ut recessum esse à decreto nostræ autoritatem, ut ante legitimum & plenum tempus satisfactionis, & sine peccato & conscientia plebis, nulla infirmitate urgente ac necessitate cogente, pax ei concederetur. Cornelius in Epistola ad Cy-

ante ægritudinem. Cyprianus in Epistola ad Antonianum: *Idecirco frater carissime, paenitentiam non agentes, nec dolorem delictorum suorum totu[m] corde & manifesta lamentationis sua professione testantes, prohibendos omnino censuimus à spe communicationis & pacis, si[us] infirmitate atque in persono cœperint deprecari; quia rogare illos non delicti paenitentia, sed mortis urgentis admonitus compellit; nec dignus est in morte accipere solatum, qui se non cogitavit esse moriturum.*

*ἀφισταί. Ante hanc vocem quadam adduntur in codice Fuk. & Savil. haud quam spernenda, τὸν δεῖτον δόπων τὴν μεταδοσίαν αἰτιῶντας, καὶ οὐτε ἀφισταί. Sane Christophorus h[ab]et etiam in libris suis repererat, sicut ex versione eius apparet. Et h[ab]et quidem genuina esse Dionysii verba nolim affirmare. Egregie tamen huic loco convenienti, ut ex se-
B
quentibus apparet. Porro hic Dionysii Alexandrinus locus in primis notandum est; quippe ex quo convincitur, Eucharistiam olim datam fuisse penitentibus sine reconciliatoria manus impositione, ubi in periculum mortis incidissent. Hujusmodi communio vocabatur Viaticum, canone 77. & 78. Concilii Carthaginensis 4. & canone 39. Concilii Araucensis, qui canon refertur in lib. 7. Capitularium Caroli Magni cap. 101. Eratque h[ab]et communio dispensatoria, quippe quæ ob mortis metum ante impleta paenitentia tempora paenitentibus concederetur. Itaque si postea ex morbo convaluerint, paenitentiam implere. & solemnem manus impositionem seu reconciliationem ante absidem accipere cogebantur, ut scribitur in dicto capite Araucano: ubi h[ab]et communio postrema, legitima dicitur, ad discretum prioris quæ erat tantum dispensatoria. Quare non assentior illustrissimo Antistiti Gabrieli Albaspinzo, qui in libro 1, observationum cap. 11. negat Eucharistiam unquam datam fuisse paenitentibus, circa reconciliationem. Verum hic Dionysii locus sententiam ejus proflus evertit.*

*βραχὺ τὴν κατεύθυνσην τῷ πατέρᾳ εἰς. Quod hic dicit Dionysius, Eucharistiam datum esse pueru[m] ad inservium deferendam, non ita mirum videri debet. D[icit] enim postea id factitum est, adeò ut S. Udalricus necesse habuerit id nominatum prohibere in sermone Synodali, quem edidit G[raecus] T[er]cerus una cum vita Gregorii 7. Sic ergo ibi legitur cap. 20. *Infirmos visitate & eos reconciliate, & iuxta Apostolum oleo sancto inungite, & propriam manu[um] communicate. Et nullus presumat tradere communionem laico aut feminis ad deferendum infirmo.* Et G[raecus] T[er]cerus quidem hunc sermonem sancti Udalrici esse existimavit. Ego vero nuper didic hanc esse Epistolam Synodicanam Retherii Veronensis Episcopi ad suos presbyteros. Sic enim inscribitur in vetusto codice Laudunensi. Porro in manuscriptis Maz. Med. & Fuk. *ιδούς* legitur non *ιδόντων*. Apud Joannem Zonaram in rebus gestis Imp. Decii, ubi locus hic Dionysii ex Eusebio adducitur, scriptum est *διδόντων πάτερα εἰς*.*

διπλόζαι μελίσσας. Rufinus vertit infundere: Quod, inquit, infusum p[ro]fici p[re]beri. Sic & panem benedictum solebant Veteres aqua intingere, ut docet Adamannus in lib. 2. de miraculis S. Columba cap. 6. Beda in vita S. Cuthberti cap. 31. & in

A carmine de ejusdem vita. Theodorus Campionensis in vita S. Magni cap. 22. Paulus Bernriedensis in vita Gregorii septimi p. 113. De Eucharistia vero in os ægrotantium infusa, loquitur canon 76. Concilii 4. Carthaginensis: qui quidem canon est denuncia qui paenitentiam populerant, & postea obseruant, ante quam presbyter ad eos veniret. Contur hoc canone, ut paenitentia eis detur, & si continuo creduntur esse morituri, reconcilientur manus impositionem, & infundatur ori eorum Eucharistia. Alter in paenitentibus. H[ab]ent in manu mortis constituti Eucharistiam tanum accepit[ur] sine manus impositione, ut discimus ex canon 77. & 78. dicti Concilii. Benignus enim agendum censuerunt sancti Antistites, cum iis qui devonios impulsu in infirmitate constituti paenitentem petrant, quam cum aliis qui publicorum criminum in ordine paenitentem stabant.

*ἱμωλογηθεῖσας. Langus, Wolsius & Musculus vertunt, confitentes, quod meo quidem iudicio tolerari non potest. Christophorus autem interpretatur innumerum confessorum referri, quod non significat, modo intelligatur à Christo. Aliud enim Dionysius ad illa Christi verba in Evangelio: *Quoniam confessus fuerit coram hominibus, confitebor illam coram Parente meo.**

In Caput XLV.

*διορύσιον τοῦ νοσήσαντος. Hieronymus in catalogo utriusque vitæ hujus Epistola refert, pro Novato habet Novatianum, rectius. Certe in Chronico Georgij Syncelli legitur *διορύσιον τοῦ νοσήσαντος*. Rufinus vero omni Epistolas eodem exemplo scriptas esse à Dionysio tradit; alteram ad Novatum, alteram ad Novatium. Nam post epistolam Dionysii ad Novatum quæ sic referunt ab Eusebio, subjungit: *Hac eadem etiam Novatiano scripta.* Quæ verba in graeco textu non habentur. Graci enim Novatum & Novatianum inter se confuderunt, similitudine nominum decepti. Quia in errore fuit etiam Eusebius nostrar[um].*

In Caput XLVI.

*μηδὲ τούτους τοῖς νοσήσαντος. Hieronymus in libro de Scriptoribus Ecclesiasticis, dicit hanc Dionysii Epistolam scriptam esse ad Armenios de paenitentiis & ordine delictorum. Sic enim Hieronymus vobis verba illa *τὰ τούτους τοῖς νοσήσαντος*.*

διηρεύσιν. Hortatorum vertit Musculus & Christophorus minus recte, utitur eadem voce Eusebius in superioribus libris.

μηδέ τούτους τοῖς νοσήσαντος. In eadem scilicet Epistola non in altera, ut putavit Christophorus.

*διεγράψαν. Sic habent nostri codices & Georgius Syncellus in Chronico. Rufinus vertit *διεγράψαν*, quasi illa Epistola sic inscripta fuerit, eo quod de ministris Ecclesia in ea tractaretur. Jacobus Gor qui Georgium Syncellum in lucem edidit, notisque illustravit, genus quoddam Epistolarum Ecclesiasticarum esse putavit, quod *διεγράψαν* dicereatur, hec fuere Synodica, Pacifica, Dimissoria & similia. Verum ego Rufino potius assentior, qui Epistolam Dionysii idcirco *διεγράψαν* dictam esse innuit, quod de officio Diaconi pertractaret.*